

SPAUDOS VEIKLA, FORMUOJANT MOKSLINĘ-ATEISTINĘ TARYBŲ LIETUVOS DARBO ŽMONIŲ PASAULĖŽIURĄ (1956—1965 metai)

A. BALSYS

„Socializmo ir komunistinės visuomenės statybos sąlygomis,— sako ma TSKP Programoje,— kai stichiškas ekonominis vystymasis užleido vietą sąmoningam gamybos ir viso visuomenės gyvenimo organizavimui, kai teorija kasdien įgyvendinama praktikoje, pirmą kartą reikšmę įgauna mokslinės visų tarybinės visuomenės darbo žmonių pasaulėžiūros formavimas, remiantis marksizmu-leninizmu — vientisa ir darnia filosofinių, ekonominių ir socialinių-politinių pažiūrų sistema“¹.

Socialistinėje visuomenėje pirmą kartą istorijoje susidaro realios socialinės sąlygos formuoti vieningai pasaulėžiūrai, pagrįstai visos visuomenės interesų bendrumu. Šios sąlygos išplaukia iš visuomeninės santvarkos, kurioje nėra priešišių klasių ir visus darbo žmones jungia bendras tikslas — komunizmo pastatymas.

Visiška ir galutinė socializmo Tarybų šalyje pergalė, komunistinės statybos laimėjimai sudaro puikias objektyvias sąlygas formuoti mokslinei-komunistinei pasaulėžiūrai, tai yra ugdyti žmonių sąmonėje visumą teisingų, mokslinių-materialistinių pažiūrų į gamtą, į joje vykstančių pasikeitimų priežastis, į visuomenę ir jos vystymosi dėsningumus, į moralinių, juridinių, politinių normų kilmę.

Kovos už mokslinę-materialistinę pasaulėžiūrą sudėtinė dalis yra ateistinis auklėjimas, kurio tikslas padėti įveikti žmonių sąmonėje religines atgyvenas, formuoti teisingas, mokslines pažiūras į mus supantį pasaulį.

Po TSKP XX suvažiavimo atsivėrė naujos galimybės geriau organizuoti darbo žmonių auklėjimą mokslinės-materialistinės pasaulėžiūros dvasia. Partijos iškelti uždaviniai liaudies ūkiui vystyti per septynmetį atskleidė darbo žmonėms didingas komunizmo statybos perspektyvas. TSKP kova prieš asmenybės kultą ir jo padarinius, prieš subjektyvizmą ir voliuntarizmą sudarė gerą atmosferą partinių organizacijų ideologinei veiklai.

Respublikos partinė organizacija, atsižvelgdama į palankias objektyvias sąlygas, kėlė visoms ideologinio darbo grandims uždavinį siekti, kad ateistinio auklėjimo priemonės būtų sumaniai derinamos su darbo žmonių gamybinio ir politinio aktyvumo ugdymu, įtraukiant juos į aktyvią gamybinių ir visuomeninę-politinę veiklą. LKP CK dokumentuose² pabrėžiama, kad gerą dirvą idėjinei kovai prieš religiją sudaro darbo žmonių patyrimas,

¹ TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, p. 356.

² LKP Centro Komiteto biuro 1957 m. rugpiūčio 12 d. nutarimas „Apie mokslinės-ateistinės propagandos respublikoje būklę ir priemones jai pagerinti“, LKP CK Partarchyvas, f. 1771, ap. 196, b. 347, l. 5 (toliau žymima PA).

įgytas socializmo statyboje, o taip pat aktyvus jų dalyvavimas, statant komunizmą.

Mokslinės-ateistinės pasaulėžiūros formavimo klausimams, kaip sudėtiniam viso ideologinio darbo barui, daug dėmesio buvo skiriama LKP IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV suvažiavimuose, o taip pat Centro Komiteto plenumuose, biuro posėdžiuose, svarstant ideologinius klausimus.

Konkrečius uždavinius ateistinio auklėjimo srityje išskėlė LKP CK V plenumas (1963 m.), apsvarstęs mokslinės-ateistinės propagandos būklę respublikoje ir priemones jai pagerinti. Vykdamas šio plenumo nutarimus, ateistinis darbas respublikoje buvo labiau diferencijuotas. Jo gerinimui svarbią reikšmę turėjo LKP CK propagandos ir agitacijos skyriaus iniciatyva atlikti sociologiniai tyrinėjimai, įgalinę moksliskai išanalizuoti atskirų respublikos gyventojų sluoksnių religingumo priežastis, ideologinio darbo veiksmingumą, mokslinės-materialistinės pasaulėžiūros formavimosi dėsningumus.

Greta kitų ideologinio auklėjimo grandžių, padedančių ugdyti mokslinę-ateistinę pasaulėžiūrą, svarbus vaidmuo tenka spaudai, kaip toliausiai šaudančiam idėjiniam partijos ginklui. Būdama, Lenino žodžiais tariant, „ne tik kolektyvinis propagandistas ir kolektyvinis agitatorius, bet taip pat ir kolektyvinis organizatorius“³, spauda turi didžiules galimybes įvairiomis publicistikos ir organizacinio darbo formomis veikti žmonių sąmonę, formuoti jų idėjinius įsitikinimus, ugdyti mokslines-materialistines pažiūras. Todėl LKP CK dokumentuose rimtas dėmesys skiriamas spaudos veiklai gerinti, ateistiškai auklėjant darbo žmones. LKP CK propagandos skyriuje aptariami atskirų redakcijų darbo planai, analizuojamas patyrimas, nurodomos klaidos.

Pastaraisiais metais smarkiai padidėjo respublikos spaudos galimybės daryti įtaką ekonominiams ir idėjiniams-politiniams respublikos gyvenimui. Viena tokių sąlygų — išaugę spaudos darbuotojų kadrai. Didelę reikšmę čia turėjo 1949 metais įsteigtas Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko vardo universiteto žurnalistikos skyrius. Stacionare ir neakivaizdiniu būdu jį baigė (1965 m. duomenimis) 320 žurnalistų. Nemaža dalis spaudos darbuotojų yra baigę aukštąsias partines mokyklas. Dabar respublikinėje spaudoje darbuotojų daugumą sudaro žmonės su aukštuoju mokslu.

Žurnalistų kvalifikacijai kelti, akiračiui plėsti padeda TSRS Žurnalistų sąjungos ir respublikos Žurnalistų sąjungos valdybų surengti kūrybiniai seminarai Maskvoje, Rygoje, Vilniuje, o taip pat respublikos laikraščių darbuotojų praktika laikraščių „Pravda“, „Izvestija“, „Komsomolskaja pravda“ redakcijose. Rajoninių laikraščių redaktoriai atlikinėjo praktiką „Tiesos“ redakcijoje. Respublikos Žurnalistų sąjungos valdyba vasaros metu surengė kūrybinius žurnalistų seminarus Birštone, Nidoje ir kt. Juose rimtas dėmesys buvo skiriamas ir spaudos veiklai, ugdant mokslinę-materialistinę pasaulėžiūrą, aptarti.

Pavyzdžiui, 1963 m. spalio mėn. Vilniuje dvi dienas vyko mokslinės-ateistinės propagandos klausimais rašančių žurnalistų seminaras, kuriame dalyvavo apie šimtą žmonių iš Pabaltijo respublikų ir Kaliningrado srities. Seminaro dalyviai iš klausė Religinių kultūrų reikalų tarybos įgaliotinio prie Estijos TSR Ministrų Tarybos pavaduotojo J. Kanterio, įgaliotinio prie Latvijos TSR Ministrų Tarybos P. Liepos, spaudos agentūros „Novosti“ vyr. redaktorės, filosofijos mokslų kandidatės I. Kičanovos, TSRS Mokslų akademijos Etnografijos instituto mokslinio bendradarbio, knygos „Ar kardinolai eina į pragarą?“ ir kitų leidinių autoriaus, kilusio iš Vilniaus, istorijos mokslų daktaro J. Grigulevičiaus-Lavreckio, žurnalo „Nauka

³ V. I. Leninas, Raštai, t. 5, p. 10.

i religija“ vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojo B. Grigorjano, buvusio Leningrado Dvasinės akademijos profesoriaus, dabar — Leningrado religijos ir ateizmo muziejaus mokslinio bendradarbio A. Osipovo, Estijos KP Centro Komiteto lektorius K. Ojos ir kitų pranešimus.

Redakcijų darbe sėkmė labai daug priklauso nuo to, kaip jos sugeba suburti neredakcinį aktyvą, kaip jį ugdo, moko. 1960 metais „Tiesos“ redakcinė kolegija, darydama išvadas iš LKP CK pareikštos kritikos⁴, nutarė kiekviename rajone įsteigti „Tiesos“ tarybas, į kurių sudėtį įeina įvairių gamybos ir kultūros sričių atstovai.

Tokiu būdu redakcija savo žinioje nuolat turi apie 200 aktyvių pagalbininkų, kurie informuoja laikraščio darbuotojus apie padėtį vietoje, ruošia spaudai medžiagą.

Rimta pagalba redakciniam aktyvui, neetatiniams laikraščių korespondentams buvo spaudos universitetai, 1962—1963 metais veikusieji prie „Tiesos“ ir „Kauno tiesos“ redakcijų.

Ugdyti spaudos pagalbininkų gretas, telkti apie redakcijas aktyviausius žmones padėjo 1960, 1964 metais įvykę III ir IV respublikiniai darbininkų ir kaimo korespondentų sąskrydžiai.

Visa tai rodo, jog respublikos spauda turi visas galimybes būti aktyvi partinės organizacijos pagalbininkė, auklėjant darbo žmones, ugdat mokslinę-materialistinę pasaulėžiūrą.

Spaudos dalyvavimas, tyrinėjant mokslinės-ateistinės pasaulėžiūros brandimo dėsningumus

Spaudos pasisekimą arba nesėkmes marksizmo-leninizmo klasikai siejo su jos sugebėjimu daryti įtaką viešajai nuomonei. Marksas ir Engelsas rašė, jog spaudos tikslas — nuolat ir giliai veikti viešąją nuomonę⁵. Plačiau šią mintį atskleidžia Engelsas, pasakodamas, kaip XIX a. viduryje Vokietijos demokratiniai laikraščiai, spausdindami pažangių publicistų kūrinis, skleidė progresyvias idėjas ir tokiu būdu kiekvienu klausimu vadovavo viešajai nuomonei⁶. Leninas spaudos darbe vertino tai, kad ji, keldama opius gyvenimo klausimus, apeliuoja į darbo žmonių viešąją nuomonę, mobilizuoja juos spręsti šiuos klausimus⁷.

Viešojo nuomonė — tai tam tikros socialinės grupės arba visos visuomenės požiūris į socialines problemas, gyvenimo faktus ir reiškinius. Jos idėjinis turinys yra betarpiškai susijęs su pasaulėžiūra tų klasių ar visuomenės grupių, kurios daro aktyvią įtaką viešajai nuomonei. Todėl viešosios nuomonės formavimas ir pasaulėžiūros ugdymas susilieja į vieną uždavinį. Lemiamą reikšmę šiame darbe turi socialinės-ekonominės sąlygos. Tačiau aktyvų vaidmenį atlieka ir subjektyvūs faktoriai — spauda, kitos ideologinio poveikio priemonės.

Marksizmo-leninizmo klasikų veikaluose išreiškiama mintis, kad socialinė publicistikos paskirtis — aktyviai dalyvauti, formuojant viešąją nuomonę, kuri liečia visas gyvenimo sritis. Vadinasi, ir publicistika, norėdama paveikti viešąją nuomonę, turi skverbtis į visas gyvenimo sritis, jas tyrinėti ir vadovaudamasi tam tikros klasės, partijos pasaulėžiūra, apeliuoti į žmonių sąmonę ir jausmus.

⁴ LKP CK biuras (1960.IX.2) apsvartė TSKP CK propagandos skyriaus apžvalgą dėl „Tiesos“ ir „Sovietskaja Litva“ laikraščių darbo, vykdančią TSKP CK nutarimą „Apie partinės propagandos uždavinius šiuolaikinėmis sąlygomis“ (1960).

⁵ K. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 7, стр. 546.

⁶ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 1, стр. 539.

⁷ V. I. Leninas, Raštai, t. 27, p. 181.

Publicistikoje į vieną visumą susilieja ir racionalaus, ir emocinio pažinimo elementai. Ir apeliuoja ji į žmogų ne tik proto, bet, kaip sakė Marksas, kartu ir aistrų kupina paties gyvenimo kalba⁸. Tai daro ją giminą tokioms pažinimo sritims, kaip sociologija ir menas, kurios taip pat tyrinėja gyvenimo reiškinius.

Tarybinių mokslininkų, tyrinėjančių žurnalistikos teoriją, nuomone, publicistika, kaip kūrybinis metodas ir kaip literatūros žanras, jungia ir sociologiją, ir meną, atspindėdama tikrovę abiem šiais aspektais. O publicistas, tyrinėdamas gyvenimo reiškinius, veikia kaip sociologas ir kaip menininkas⁹. Kadangi publicistikos sąvoka apima ir sociologiją, ir meną, tad, tyrinėdama tikrovę, ji gali sėkmingai naudotis visais tais metodais, kuriuos panaudoja sociologija ir menas.

Pagrindiniuose šių dienų publicistikos kūriniuose — straipsnyje, korespondencijoje, apybraižoje vis labiau jaučiama žurnalistų tendencija giliai tyrinėti socialines situacijas, gyvenimo reiškinius ir meninių įvaizdžių, sąvokų kalba, emocinėmis priemonėmis pavaizduoti būdingas asmenybes, veikiančias „ypatingomis gyvenimo aplinkybėmis“ (F. Engelsas), parodyti jų valios pastangas, siekimus, jausmus, nuotaikas, atskleisti priežastis, sąlygojančias idėjinius įsitikinimus, pasaulėžiūros formavimosi dėsnin-gumus¹⁰.

Taigi, kalbant apie spaudos dalyvavimą sociologiniuose tyrinėjimuose, neišvengiamai paliečiame ir publicistikos problemas, nes publicistinis meistriškumas tiesiogiai priklauso nuo publicisto atliktų tyrinėjimų gilumo, nuo sugebėjimo atrinkti faktus, juos nušviesti, tai yra nuo to, koks jis sociologas ir menininkas.

Sociologinių tyrinėjimų reikšmė spaudos darbe ypatingai padidėja šiuo metu, kovojant už TSKP XXIII suvažiavimo iškeltų uždavinių liaudies ūkiui ir ideologiniam darbui įgyvendinimą.

Suvažiavimo nutarimuose ir eilėje ankstesnių TSKP CK dokumentų pabrėžiama, jog ūkinių organų ir ideologinio darbo grandžių veikla turi būti moksliskai pagrįsta.

Spauda yra masiškiausia ideologinio darbo grandis. Todėl būtina, kad ji būtų veiksmingas partinės organizacijos pagalbininkas, kad spaudos keliamos problemos būtų pagrįstos giliu gyvenimo pažinimu, moksliska objektyvių tikrovės faktų ir reiškinių analize. Redaktorius, publicistas, neturintis ryšių su plačiosiomis masėmis, nežinantis, kuo jos gyvena, nesigilinantį į objektyvias gyvenimo sąlygas, atsiduria įvairių subjektyvių veiksmų, atsitiktinių aplinkybių nelaisvėje.

Tokius žmones, neturinčius tvirtos nuomonės, pagrįstos objektyvių dėsningumų pažinimu, Leninas kandžiai išjuokė. Jis palygino juos su A. Čechovo apsakymo „Širdelė“ didvyre. Kiekvieną kartą, jai ištekėjus už kito vyro, keisdavosi jos interesų sfera, priklausomai nuo jo profesijos¹¹.

Kad spaudos darbuotojų neištiktų Lenino paminėtos Čechovo apsakymo herojės likimas, kad jie nepatektų subjektyvių veiksmų glėbin, labai svarbu nuolat rūpintis žurnalistų teorinių žinių gilinimu, jų marksistiniu paruošimu. Tik turėdamas platų akiratį, giliai įsisavinęs marksistinę-lenin-

⁸ K. Marks ir F. Engel's, Sоч., т. 1, стр. 206—207.

⁹ E. П. Прохоров, Современная советская публицистика, МГУ, 1965, стр. 14—15.

¹⁰ Čia paliesti publicistikos klausimai plačiau nagrinėjami tarybinių mokslininkų J. Lazebniko, J. Prochorovo ir eilės kitų darbuose. Zr. E. Lazebnik, И мысли и эмоции, «Советская печать», 1965, № 8; E. П. Прохоров, Современная советская публицистика, МГУ, 1965; E. Прохоров, Публицистика и ее функции, «Вестник Московского университета. Филология, журналистика», 1963, № 5.

¹¹ V. I. Leninas, Raštai, t. 9, p. 374.

ninę filosofiją, publicistas, tyrinédamas gyvenimo faktus ir reiškinius, sugebés pastebėti ir iškelti pažangias tendencijas, savo publicistiniu kūriniu padés joms įsitvirtinti, nugalėti visa, kas atgyvenę, reakinga.

Pastaruoju metu spaudos organai skiria vis daugiau dėmesio tikrovės tyrinėjimui. Tačiau šioje srityje susiduriama su tam tikrais sunkumais, kadangi tarybinės spaudos dalyvavimo sociologiniuose tyrinėjimuose klausimai dar silpnai išnagrinėti mokslinėje literatūroje. Kiek plačiau nušviesta redakcijų veikla, tyrinėjant skaitytojų auditoriją.

Kai kurias šio pobūdžio problemas kelia J. Zasurskis straipsnyje „Už mokslinį požiūrį į žurnalistikos problemas“ ir V. Jarošenka straipsnyje „Radijo auditorijos tyrimas“, išspausdintuose Maskvos universiteto moksliniame žurnale. Ten teigiamai vertinamas laikraščio „Komsomolskaja pravda“ redakcijos patyrimas, tyrinėjant skaitytojų pažiūras į laikraščio medžiagą ir aktualius gyvenimo klausimus¹².

Pastaruoju metu eilėje straipsnių, skirtų sociologinių tyrinėjimų problemoms, apibendrintas laikraščio „Komsomolskaja pravda“ Viešosios nuomonės instituto, panašaus pobūdžio instituto, veikiančio prie Lenkijos radijo, laikraščio „Ekonomičeskaja gazeta“ Dalykinio klubo, Bulgarijos jaunimo laikraščio „Narodna mladiož“ ir kt. patyrimas¹³.

Studijuodama kitų spaudos organų sukauptą patyrimą, „Tiesos“ redakcinė kolegija 1965 metais visuomeniniais pagrindais įsteigė Viešosios nuomonės tyrimo institutą, kuris jau atliko tam tikrą darbą, su anketų pagalba tyrinédamas skaitytojų auditoriją.

Prie jaunimo laikraščio „Komjaunimo tiesa“ eilę metų veikia Jaunimo bičiulių klubas. Jo nariai — prof. P. Slavėnas, TSRS liaudies dailininkas A. Žmuidzinavičius (mirė 1966 m.), filosofijos mokslų kandidatas N. Solovjovas, revoliucinių kovų veteranai V. Brigmanas, M. Kaunaitė, generolas I. Pankinas, Lietuvos TSR nusipelnusi artistė A. Staškevičiūtė ir kiti. Šie platų akiratį ir didelį gyvenimo patyrimą turintys žmonės aptaria jaunimo laiškuose iškeltas problemas, susitinka su jaunais žmonėmis redakcijos surengtuose disputuose, atsako spaudoje į jaunųjų skaitytojų pateiktus klausimus. Tai rimti jaunimo laikraščio patarėjai, tyrinėjant jaunimo visuomenines-politines pažiūras.

* * *

Tyrinédama mokslinės-materialistinės pasaulėžiūros formavimosi dėsningumus, respublikos spauda vadovavosi TSKP Centro Komiteto nurodymais, kad visos ideologinio darbo grandys turi gerai žinoti religingumo būklę kiekvienoje gyvenvietėje, kolektyve¹⁴. Šios mintys atsispindi ir LKP CK V plenumo nutarime, kuriame keliamas uždavinys ateistinį auklėjimą organizuoti diferencijuotai, individualiai dirbant su atskirais gyventojų sluoksniais, atsižvelgiant į jų religingumo priežastis, į tai, kokiais metodais į juos veikia religinių organizacijų aktyvas¹⁵.

Spaudos darbuotojai, kurie specializuojasi ateistinės publicistikos srityje, studijuoja religinius dokumentus, archyvinę medžiagą, dabartinės religinės ideologijos turinį ir pasireiškimo formas, anketų medžiagą, pasi-

¹² «Вестник Московского университета, Журналистика», 1966, № 1, стр. 4, 37.

¹³ Б. А. Грушин, К проблеме конкретной репрезентации в выборочном опросе (Из опыта работы Института общественного мнения «Комсомольской правды»); А. М. Гиневский, Об опыте работы Делового клуба «Экономической газеты»; Опыт и методика конкретных социологических исследований, «Мысль», М., 1965; «Правда», 24 августа 1966 г.

¹⁴ «Наука и религия», 1964, № 1, стр. 4.

¹⁵ Nutarimai ideologiniais klausimais, V., 1964, p. 4.

kalbėjimus su religingais žmonėmis, jų pateiktus klausimus paskaitų metu ir kt. Visa tai turi svarbią reikšmę, gerinant ateistinės publicistikos turinį.

Spaudoje labiausiai paplitusi tyrinėjimų forma — žurnalisto veikla, įgyvendinant savo kūrybinį sumanymą ar atliekant redakcijos uždavinį, tai yra ruošiant spaudai publicistinį kūrinį. Apsiginklavęs kūrybiniu publicistikos metodu, „žurnalistas skverbiasi į gyvenimą, atskleidžia reiškinių, tikrovės faktų esmę“¹⁶.

Skaitytojų susidomėjimą sukelia publicistiniai kūriniai, paruošti vadinamųjų lokalinių tyrinėjimų pagrindu. Publicistas, gavęs signalą apie įvykį, vyksta į vietą. Tyrinėjimų objektu tampa tam tikra asmenybė ir apie ją besitelkianti grupė žmonių. Žurnalistas gilinasi į susidariusią situaciją, išaiškina pažangias ir atgyvenusias tendencijas, jų tarpusavio santykių, kokios pažiūros — pažangios ar reakcingos — turi lemiamą įtaką asmenybei, kas yra viešosios nuomonės šeimininkas šiame konkrečiame mikro-rajone.

Pagrindą tam tikro gyvenimo reiškinio tyrinėjimui dažniausiai duoda skaitytojo laiškas. Tarybinėje spaudoje plačiai paplitusi tokia žurnalistinio darbo forma, kaip skaitytojo ir publicisto kūrybinis bendradarbiavimas. Skaitytojas savo laiške redakcijai aprašo vienokį ar kitokį gyvenimo faktą ir reiškinį. Tačiau jis ne visada turi galimybę plačiau patikrinti medžiagą, išanalizuoti gyvenimo faktą ar reiškinį pagimdžiusias, subrandinusias aplinkybes, atskleisti vystymosi tendencijas, dėsningumus. Tai padaryti jam padeda publicistas. Ir todėl tie straipsniai, kuriuos ruošia žurnalistas, bendradarbiaudamas su skaitytoju, giliau atspindi gyvenimo tiesą ir turi didelį visuomeninį-politinį skambesį.

Publicisto tyrinėjimai gali vykti ir kita kryptimi, būti susiję su tam tikru konkrečiu tikslu — paruošti straipsnį iš anksto užsibrėžta tema. Pavyzdžiui, siekdamas įrodyti religingam žmogui mokslo tiesą vienu ar kitu klausimu, publicistas renka mokslinę informaciją, statistikos faktus, sumuoja kitų žmonių nuomones, savo paties patyrimą, aiškina mokslo požiūrį, įtikinėja, ginčijasi. Šie publicistiniai straipsniai dažniausiai gimsta polemikoje.

Mokslinės-materialistinės pasaulėžiūros dėsningumams studijuoti respublikos spauda sėkmingai panaudoja sociologijoje prigijusį **žmogiškųjų dokumentų tyrinėjimo metodą**¹⁷. Pagal šį metodą tyrinėtojas pateikia tik pagrindinį klausimą ir paaiškina bendrąją atsakymo kryptį. Atsakydamas į klausimą, žmogus turi galimybę laisvai, nevaržomas jokių rėmų, dėstyti savo mintis, samprotauti, daryti įvairius ekskursus. Tai ir sudaro šių dokumentų vertę.

Prisiminkime „Tiesoje“ išspausdintus Šiaulių rajono „Tarybinės žemės“ kolūkio fermos vedėjos B. Zemelytės ir buvusio Dotnuvos rajono J. Zemaitės vardo kolūkietės M. Staugienės laiškus¹⁸, kuriuose liečiamas religijos vaidmuo, keliant žmonių dorovę. Jų pasisakymuose buvo iškelta rimta problema. Į šiuos laiškus atsiliepė kelios dešimtys skaitytojų. Išryškėjo įvairūs žmonių požiūriai į religinės ideologijos skleidėjų tvirtinimus, jog religija yra žmonių dorovės saugotoja. Laiškai parodė, kad nevienodo išsilavinimo, įvairaus amžiaus skaitytojams iškyla šiuo klausimu skirtingi neaiškumai. Redakcija turėjo galimybę išsiaiškinti, kokią medžiagą šia tema reikia pateikti įvairiems skaitytojų sluoksniams, kaip ją pateikti, kad ji būtų veiksminga. Nagrinėti laiškuose iškeltas problemas redakcija pasitelkė į pagalbą mokslininkus, mokytojus, ateizmo propagan-

¹⁶ Ю. Филонович, Призвание публициста, «Советская печать», 1964, № 3, стр. 3.

¹⁷ Социология в СССР, т. 1, «Мысль», 1965, стр. 116.

¹⁸ B. Zemelytė, Teisingas kelias, „Tiesa“, 1956 m. spalio 5 d.; M. Staugienė, Ar aš galiu būti gera kolūkietė?, „Tiesa“, 1956 m. spalio 16 d.

distus. Laikraščio puslapiuose pasisakė prof. V. Ruokis, filosofijos mokslų kandidatas L. Kulikovas, filosofijos dėstytojas (dabar filosofijos mokslų kandidatas) J. Barzdaitis, mokytojai M. Mozūraitis, V. Valužys, V. Petronis, L. Nastopka ir eilė kitų¹⁹. Pasikalbėjimo metu sukauptų žmogiškųjų dokumentų tyrinėjimas įgalino redakciją numatyti konkrečius darbo planus ateičiai.

Daug vertingos faktinės medžiagos redakcijai pavyko sukaupti, išspausdinus kolūkietės nuo Jonišio laišką „Ar nepages žmonės“²⁰, kuriam keliamos svarbios moralės problemos.

Svarbią reikšmę ateistinės propagandos gerinimui turi mokslinės-ateistinės pasaulėžiūros brendimo dėsningumų tyrinėjimas. LKP CK IV Plenumas (1960 m.) teigiamai įvertino tą faktą, kad spaudoje vis dažniau ėmė rodytis buvusių religingų žmonių straipsniai apie tai, kas padėjo formuotis jų mokslinėms-ateistinėms pažiūroms, kokius sunkumus, dvasinius pergyvenimus jie turėjo įveikti, atsikratydami religinių atgyvenų²¹. Tokie straipsniai, buvo pažymėta plenume, yra pirmą kartą medžiaga kovoje prieš religines atgyvenas, nes jie atskleidžia religingų žmonių sąmonėje vykstančius poslinkius, parodo juos sukėlusias priežastis, o taip pat morališkai palaiko žmogų, pasūkusį į ateizmo kelią, padeda jam atremti religinių fanatikų ir politinių klerikalų išpuolius.

„Tiesos“ redakcinė kolegija nutarė plačiau patyrinėti mokslinės-ateistinės pasaulėžiūros formavimosi dėsningumus.

Šiuo atveju redakcija turėjo tikslą sužinoti, kokių priežasčių veikiamas žmogus tolsta nuo religijos, kas jį skatina ieškoti kelių į mokslinę-ateistinę pasaulėžiūrą. Pagrindinis klausimas ir atsakymų kryptis buvo suformuluota bibliotekos vedėjo Stepono Miltenio straipsnyje „Mano kelias į ateizmą“²², kurį paruošiant talkininkavo „Žinijos“ draugijos ateistinės propagandos sekcija.

Savo prieraše prie straipsnio redakcija kvietė skaitytojus dalyvauti pradėtame pasikalbėjime. Į redakciją ėmė plaukti laišakai. Rašė įvairių visuomenės sluoksnių atstovai. Tai — namų šeimininkė B. Radzevičienė, kolūkietė Z. Stankienė, senutė, buvusi valštietė A. Vikertienė, darbininkai K. Olbutas, V. Stosius, tarnautojai G. Jūronienė, L. Galdikas, mokytojai V. Martinėnas, J. Misiūnas, gydytojas A. Vaickelionis, buvę kunigai A. Ramašauskas, A. Akstinas, profesoriai J. Petrėitis, V. Ruokis, J. Kupčinskas, doc. P. Bluzmanas ir daugelis kitų. Per pusmetį redakcija gavo keletą šimtų kadaise religingų žmonių laiškų, kuriuose jie pasakojo, kaip kiekvienas ieškojo kelių į mokslinę pasaulėžiūrą.

Laikraštyje išspausdinta tik dalis šių laiškų. Kiti grupuojami, tyrinėjami, apibendrinami. Aptarti laiškuose iškeltas problemas į redakciją buvo pakviesta grupė įvairių mokslo ir ideologinio darbo sričių atstovų.

¹⁹ V. Ruokis, Mokslas nugali prietarus, „Tiesa“, 1956 m. spalio 25 d.; L. Kulikovas, J. Leonavičius, Ydingos pozicijos, neteisingi teiginiai, „Tiesa“, 1956 m. gruodžio 19 d.; J. Barzdaitis, Istorijos faktai kaltina, „Tiesa“, 1956 m. gruodžio 28 d.; M. Mozūraitis, Religija temdo žmonių sąmonę, „Tiesa“, 1956 m. spalio 25 d.; V. Valužys, Tegul mūsų sąmonės nevaržo jokie prietarai, „Tiesa“, 1956 m. spalio 28 d.; V. Petronis, Religiją reikia nagrinėti kaip visuomeninį reiškinį, „Tiesa“, 1956 m. lapkričio 22 d.; L. Nastopka, Klaidingi tvirtinimai, dėl kurių negalima tylėti, „Tiesa“, 1956 m. gruodžio 21 d.

²⁰ Ar nepages žmonės. Kolūkietės nuo Jonišio laiškas redakcijai, „Tiesa“, 1962 m. birželio 15 d.

²¹ V. Jurgaitienė, Kaip aš nustojau tikėti dievu. „Pergalė“ (Skudodas), 1960 m. sausio 26 d.; K. Paulauskas, Kodėl aš netikiu, „Panevėžio tiesa“, 1960 m. kovo 12 d.; J. Pauža, Migla sklaidosi, „Kauno tiesa“, 1958 m. lapkričio 30 d.; O. Tumėnienė, Aš atsikračiau religinių prietarų, „Tarybinė Klaipėda“, 1959 m. spalio 21 d.; J. Vaitiekūnas, Gyvenimo pamoka, „Biržiečių žodis“, 1964 m. vasario 11 d.; Kličinskaitė, Žmogus suranda tiesą, „Raudonoji vėliava“ (Varėna), 1964 m. kovo 28 d.

²² S. Miltenis, Mano kelias į ateizmą, „Tiesa“, 1962 m. sausio 27 d.

Aptarime dalyvavo medicinos mokslų daktaras, profesorius V. Girdzijauskas, psichologas docentas A. Gučas, rašytojas, žinomas ateizmo propagandistas J. Ragauskas, poetas J. Marcinkevičius, žurnalo „Komunistas“ vyriausiasis redaktorius docentas V. Niunka, žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ redaktorius J. Karosas, buvusi žurnalo „Tarybinė moteris“ redaktorė I. Povilavičiūtė, „Žinijos“ draugijos Vilniaus miesto skyriaus sekretorė G. Kursevičienė, „Žinijos“ draugijos lektorius E. Juškys, Vilniaus m. 21 vidurinės mokyklos direktorius P. Jankauskas. Pasikalbėjimo stenograma išspausdinta laikraštyje²³.

Vėliau, siekdama plačiau į ateistinę propagandą įtraukti rašytojus, „Tiesos“ redakcinė kolegija dalyvavo Rašytojų sąjungos partinės organizacijos atviraime susirinkime. Pranešimą apie skaitytojų laiškuose iškeltas ateistinio auklėjimo problemas padarė „Tiesos“ vyriausiasis redaktorius, filosofijos mokslų kandidatas G. Zimanas.

Laiškai tapo ir tolesnio mokslininkų, ateizmo propagandistų, publicistų tyrinėjimų ir nagrinėjimo objektu. Šiais laiškais, kaip faktine medžiaga, remiasi savo knygoje „Ateistinis darbo žmonių auklėjimas“ filosofijos mokslų kandidatas A. Čedavičius, jie apibendrinami knygoje „Kovoje už naują žmogų“, „Į šviesą“²⁴, eilėje publicistinių straipsnių periodinėje spaudoje.

Sociologiniai tyrinėjimai leidžia daryti išvadą, jog ateistinę propagandą spaudoje negalima suprasti siaurai, apriboti viena kuria nors veiklos sritimi.

Spauda veikia skaitytojų sąmonę ir auklėja juos mokslinės-ateistinės pasaulėžiūros dvasia ne tik ta medžiaga, kuri pasakoja apie gamtos ir visuomenės vystymosi dėsningumus, tiesiogiai nagrinėja ateistines problemas. Kiekviena laikraščio medžiaga, teisingai atspindinti tarybinę tikrovę, propaguojanti socializmo ir komunizmo statybos pasiekimus, padedanti įtvirtinti tarybinį gyvenimo būdą, ugdanti darbo žmonių gamybinį ir politinį aktyvumą, skatinanti kūrybiškai dirbti, socialistiškai lenktyniauti, silpnina religijos įtaką, daro didesnę ar mažesnę poveikį mokslinės-materialistinės pasaulėžiūros formavimui.

Tačiau ateistinė propaganda spaudoje turi ir savo specifiką. Mokslinės-ateistinės pasaulėžiūros formavimas reikalauja plačių ateistinių žinių iš įvairiausių gyvenimo sričių, didelio lankstumo, sugebėjimo veikti ir žmogaus protą, ir jo jausmus.

Ta proga labai verta prisiminti Markso žodžius, kad žmonių sąmonėjimas vyksta ne tik mąstymo procese, bet ir visais jausmais²⁵, kad, kaip pažymi Leninas, be žmonių emocijų niekuomet nėra buvę, nėra ir negali būti žmogiškojo tiesos ieškojimo²⁶. Į tai atsižvelgdama, spauda pasirenka atitinkamas publicistikos priemones. Vieniems, gal būt, reikalinga mokslinė publicistika, kitiems — nuoširdus publicistinis pasikalbėjimas apie paprasčiausius gyvenimo reiškinius, nejučiomis vedantis religingą žmogų prie filosofinių, materialistinių išvadų. Tai patvirtina ir ateistinių straipsnių poveikio tyrinėjimas. Juk, pavyzdžiui, vieniems didelę įtaką turi laikraštyje išspausdinti G. Jūronienės arba A. Vikertienės vaizdeliai, apybraižos, o kitiems daugiau naudos duoda J. Ragausko publicistika arba I. Zakso, J. Minkevičiaus, J. Grigonio filosofiniai straipsniai. Klaidinga būtų manyti, kad neturinčiam pakankamo teorinio pasiruošimo kolūkiečiui bus naudingas

²³ Kad akys visiems atsivertų, „Tiesa“, 1962 m. birželio 7 d.

²⁴ А. Чедавичюс, Атеистическое воспитание трудящихся, М., 1962, изд. ВПШ и АОН при ЦК КПСС; Ковоје уз најуą жмогу, V., 1964; Į швiesa, V., „Mintis“, 1964.

²⁵ К. Маркс и Ф. Энгельс, Из ранних произведений, стр. 593.

²⁶ V. I. Leninas, Raštai, t. 20, p. 237.

filosofinis straipsnis, skirtas žmogui, turinčiam vidurinį arba net aukštąjį mokslą.

Rašant spaudoje pasaulėžiūros klausimais, reikia nuolat prisiminti Lenino mintis, išreikštas jo straipsnyje „Apie karingojo materializmo reikšmę“, kuriame atskleidžiami rimti trūkumai žurnalo „Po marksizmo vėliava“ („Pod znamenem marksizma“) darbe. Leninas moko, jog „svarbiausia — kaip tik tai dažniausiai užmiršta mūsų tariamai marksistiniai, o iš tikrųjų marksizmą žalojantieji komunistai,— yra mokėti sudominti dar visiškai neišsilavinusias mases sąmoningu religinių klausimų vertinimu ir sąmoninga religijos kritika“²⁷. Norint tai pasiekti, reikia duoti šioms masėms „įvairiausių ateistinės propagandos medžiagą, supažindinti jas su faktais iš įvairiausių gyvenimo sričių“²⁸. . . Didžiausia klaida ir blogiausia klaida, kurią gali padaryti marksistas, sako Leninas, būtų manyti, kad masės gali išbristi iš tamsybės ir prietarų tik tiesiąja grynai marksistinio švietimo linija.

Leninas siūlė žurnalui ateistiniame auklėjime panaudoti XVIII amžiaus pabaigos revoliucionierių kovingus ateistinius veikalus, sutrumpinant nemoksliškas, naivias vietas, pridėdant trumpus pabaigos žodžius, pažymint žmonijos padarytą religijų kritikos pažangą, nurodant atitinkamus naujausius veikalus. Jis taip pat pabrėžė, kaip svarbu sekti visą ateistinę literatūrą visomis kalbomis, išverčiant arba bent referuojant visa, kas nors kiek vertinga šioje srityje.

Ugdant materialistinę pasaulėžiūrą, V. Leninas patarė domėtis klausimais, kuriuos iškelia naujausioji revoliucija gamtos mokslų srityje, įtraukti į mokslinių žinių propagandą gamtininkus, kartu pabrėždamas, jog gamtos mokslams reikalingas rimtas marksistinės filosofijos pagrindas.

Kaip matome, Leninas nubrėžia plačią mokslinės-ateistinės propagandos programą, ragindamas prieiti prie religingų masių „ir šiaip ir taip, kad būtų galima jas sudominti, pažadinti jas iš religinio miego, išjudinti jas iš įvairiausių pusių, įvairiausiais būdais ir pan.“²⁹

Vadovaudamasis šiomis Lenino mintimis, LKP Centro Komiteto V plenumas teigiamai įvertino spaudos pastangas kalbėti su plačiosiomis masėmis ateistinio auklėjimo klausimais, tyrinėti jų paklausą ateistinėms žinioms, skatinančioms mokslinės-ateistinės pasaulėžiūros formavimą, ir, atsižvelgiant į tai, organizuoti ateistinę propagandą spaudoje³⁰.

Svarbiu tyrinėjimo objektu yra ne tik tie laišakai, kuriuos laikraščio skaitytojai atsiunčia į redakciją, bet ir tie, kuriuos asmeniškai gauna žmonės, viešai pareiškę spaudoje apie savo ateistinius įsitikinimus. „Tiesos“ redakcijos darbuotojai išstudijavo apie 30 laiškų, kuriuos gavo šiaulietė G. Jūronienė po to, kai laikraštyje buvo išspausdintas jos straipsnis „Man gaila gražiausių gyvenimo metų, praleistų tamsoje“³¹, o taip pat susipažino su S. Milteniui, D. Pulokaitei ir eilei kitų žmonių adresuotais laiškais. Iš jų matyti, jog religijos gynėjai, leisdami į polemiką su žmonėmis, atsikračiusiais religinėmis atgyvenomis, mažiausia dėmesio skiria argumentams, kuriais būtų ginama religija. Pagrindinę vietą užima kova politikos srityje. Politinio ir moralinio šantažo pagalba stengiamasi priversti religijos atsikračiusius žmones tylėti, viešai nekalbėti apie savo ateistines pažiūras, tai yra atsakyti ateistinės propagandos.

Sociologiniai tyrinėjimai rodo, jog žmogus, iki viešai pareiškdamas apie savo ateistinius įsitikinimus, pergyvena tam tikrą vidinę kovą. Ją ryškiai atskleidžia G. Jūronienės laiškas „Tiesos“ redakcijai.

²⁷ V. I. Leninas, Raštai, t. 33, p. 202.

²⁸ Ten pat.

²⁹ Ten pat.

³⁰ Einamasis LKP CK archyvas, 1963, LKP CK V plenumo stenograma, p. 45.

³¹ „Tiesa“, 1962 m. vasario 17 d.

„1961 metų pabaigoje ir 1962 metų pradžioje pastebėjau spaudoje įvairių žmonių pasisakymus, kaip jie nustojo tikėti į dievą, išsivadavo iš amžių prietarų naštos, kokių kelių praėjo, ieškodami išeities iš religinės klampynės. Perskaičiau ir susimąščiau. Juk mano praeityje tiek daug juodų puslapių. Dvidešimt gyvenimo metų ištiesai pasislėpė bėprošvaistėje naktyje. Dar šešeri — buvo klaidžiojimų ir ieškojimų metai. Vėliau pergalinga kova, didžioji žmogaus gyvenimo pergalė, nes **nieko negali būti sunkiau, kaip įveikti patį save**. Pergalė, kai žmogus, sukaukęs visas jėgas, nubraukia nuo akių voratinklį ir žiūri, neatsižiūri: ir saulė ta pati, tik tapusi milžinišku kūnu erdvėje, ir dangus tas pats, tik jis jokiū būdu ne dievo karalystė, o bekraštė erdvė. Ir pasaulis tas ir ne tas.

Nutariau parašyti ir aš.

Rašiau trumpai, suglaustai. Ranka nespėjo užrašyti tai, ką diktavo ketvirtį amžiaus mulkintas ir praregėjęs protas, ir skaistyklos kančias iškenčiusi siela. Norėjosi rašyti daug, daug, kad žmonės, bent vienas žmogus, bent viena motina, perskaičiusi susimąstytų ir duotų sau klausimą:

— Ar ne taip pat prabilo mano kūdikis, kai jis subrendusiomis akimis pažvelgs kritiškai į viską, kuo aš maitinau jo vaikišką dvasią? Norėjosi prabilti į žmones iš gilumos širdies besiveržiančiais žodžiais, kad jie pajustų bent milijoninę dalelę tos kančios, kausčiusios mano vaikystę, ir netemdytų jos savo vaikams.

Parašiau, perrašiau ir, niekam nesakiusi, išsiunčiau. Kas bus — tebūnie. Pradžioje dar graužiausi, ar iš viso vertėjo rašyti. Kaip į tai pažiūrės mano giminės — dėdė, teta, pusseserės.

Po savaitės, grįžusi šeštadienį iš darbo, radau visą savo šeimos trejetą, beskaitantį tos dienos „Tiesos“ numerį.

— Mamyt, ar matei? „Man gaila gražiausių gyvenimo metų, praleistų tamsoje“, — perskaitė balsu mano pasakojimo pavadinimą dukra. Suklusau. Kaip jie pažiūrės į šį pirmąjį atvirą pasisakymą? Bet visi buvo sujaudinti ir džiaugėsi ne mažiau, kaip aš.

Pirmadienį, einant į darbą, atrodė, kad visi žiūri į mane, stebisi. Tikrumoje, kiekvienas skubėdavo savo reikalais ir nekreipė nė mažiausio dėmesio.

Darbovietėje visi bendradarbiai buvo skaitę šeštadienio „Tiesą“. Kiekvienas rado ką nors pasakyti. Jaučiau, kad ir šiuo atveju mano darbo draugai, jei ne visi, tai bent didžioji dauguma, buvo kartu su manimi³².

Panašius pergyvenimus teko patirti ir daugeliui kitų antireliginių straipsnių autorių. Dėl to labai svarbu, kad žmogų, pergyvenantį pasauliūrinį konfliktą, suptų jautri aplinka, kad darbo draugai-komunistai laiku suteiktų moralinę paramą, neleistų religiniams fanatikams ir politiniams klerikalams jį šantažuoti ir šmeižti.

Išaugę spaudos darbuotojų, publicistų, o taip pat mokslininkų — įvairių sričių specialistų — kadrai, sudaro spaudai geras sąlygas plėsti tyrinėjimų ateistinio auklėjimo srityje ratą. Pavyzdžiui, tarybinis sociologas L. Mitrochinas savo straipsnyje „Apie konkrečių tyrinėjimų religijos srityje metodiką“, išspausdintame knygoje „Sociologija TSR Sąjungoje“, reiškia nuomonę, jog tyrinėtojų dėmesį turėtų patraukti tokios problemos, kaip žmonių pasitraukimo nuo religijos proceso savitumai, religinių atgyvenų gajumo priežastys, religijos poveikio žmonių sąmonei pobūdis, šiuolaikinės religinės propagandos turinys³³ ir kt.

Labai svarbu sociologinių tyrinėjimų metu išsiaiškinti, kokius žmogaus poreikius religija patenkina, kas būtent pastūmėja ieškoti religijoje

³² „Tiesa“, 1964 m. kovo 30 d.

³³ Социология в СССР, т. 1, стр. 297.

paguodos, kreiptis į ją pagalbos, sprendžiant asmenybei iškilusias problemas, kurioje grandyje ir kodėl nuskurdinti žmogaus ryšiai su visuomene.

Svarbią reikšmę turi kruopštus socialinės aplinkos tyrinėjimas, siekiant nustatyti, koks viešosios nuomonės, vyraujančios tam tikrame mikrorajone, pobūdis, kokias tendencijas — pažangias ar konservatyvias — ji reiškia, kuria kryptimi orientuoja asmenybės pasaulėžiūros formavimąsi. Tokie tyrinėjimai padeda spaudai išsiaiškinti konkrečias socialinių ryšių susilpnėjimo grandis, įgalina panaudoti veiksmingiausias publicistikos priemones, kovojant, kad kiekvienas visuomenės narys gyventų turiningą ir pilnakraujį gyvenimą, kad jam nekiltų reikalas savo dvasinius poreikius sieti su religija.

Gilesnių tyrinėjimų reikalauja problema, susijusi su įvairių publicistikos žanrų panaudojimu kovoje prieš religinę ideologiją, kurie iš jų yra veiksmingiausi, kokia kryptimi reikia tobulinti publicistiką ateizmo klausimais. Šios problemos dar labai menkai ištyrinėtos.

Vadovaudamasi Lenino mintimis, atsižvelgdama į sociologinių tyrinėjimų metu išryškėjusias problemas, susijusias su laiko ir vietos sąlygomis, LKP CK vadovaujama, respublikos spauda pasirinko keletą ateistinio auklėjimo kryptių, kurios leidžia aprėpti ir gamtos mokslo bei filosofinių žinių propagandą, ir kovą prieš religiją politikos, moralės, buitinių tradicijų srityje, veikiant religingų žmonių protą, emocijas, įpročius, susiklosčiusias tradicijas. Tuo siekiama, kad būtų ugdoma kritinė pažiūra į religiją, kartu diegiant pozityvias žinias iš įvairių gyvenimo sričių, formuojamos mokslinės-ateistinės pažiūros.

Spauda ir mokslinių-pasaulėžiūrinių žinių propaganda

Kalbėdamas apie ateistinės propagandos uždavinius, Leninas pažymėjo, jog kovą su religija reikalinga suorganizuoti mokslieškiau³⁴. Jis visokeriopai rėmė pastangas tų mokslininkų ir ateizmo propagandistų, kurie siekė antireliginę propagandą pasukti sistemingo materialistinio pasaulio supratimo ugdymo kryptimi, kad antireliginiai disputai taptų nuolatiniiais moksliniais pasikalbėjimais, kurie patikimai griauna religinio pasaulio supratimo pagrindus, pakeisdami juos darnia monistine moksline sistema apie Visatos sandarą, gyvybės išsivystymą ir naujus dorovinius santykius, pagrįstus klasiniu proletariato solidarumu ir visokios rūšies nelygybės panaikinimu.

Ateistinės propagandos praktikoje yra prigiję daug įvairių vertingų formų mokslo žinioms skleisti. Čia svarbų vaidmenį atlieka kultūros švietimo įstaigos, „Žinijos“ draugijos mokslinių žinių lektoriumai, žymių mokslininkų išvykos į rajonus su paskaitomis, kaimo inteligentų — mokytojų, gydytojų, žemės ūkio specialistų pasikalbėjimai su žmonėmis ir kt.

Tačiau vargu ar rasime kitą tokią galingą priemonę mokslinėms žinioms skleisti, kaip spauda. Juk vien tik laikraštis „Tiesa“ kasdien aplanko beveik 240 tūkstančių šeimų. Panašias skaitytojų mases turi ir kiti spaudos leidiniai. Antai „Valstiečio laikraščio“ vienkartinis tiražas (1965 m. gegužės mėn.) sudarė 184 tūkstančius egzempliorių, „Komjaunimo tiesos“ — 90 tūkstančių, žurnalo „Mokslas ir gyvenimas“ — 170 tūkstančių, „Tarybinės moters“ — beveik 202 tūkstančius, „Jaunimo gretų“ — 70 tūkstančių egzempliorių ir pan. O juk į šeimą atėjusį laikraštį ar žurnalą skaito ne vienas žmogus. Tokiu būdu susidaro milijoninė skaitytojų auditorija, su

³⁴ В. И. Ленин, Соч., изд. 5, т. 54, стр. 440.

kuria kalbasi straipsnio autorius. Todėl spaudai tenka labai svarbūs uždaviniai, skleidžiant masėse mokslines-pasaulėžiūrinės žinias.

Kiekvienas laikraštis ir žurnalas turi savo skaitytojų ratą. O skaitytojai — žmonės įvairaus išsilavinimo, su skirtingais įsitikinimais, nevienodomis pažiūromis į gyvenimo reiškinius. Neatsižvelgti į tai, ruošiant straipsnius pasaulėžiūros klausimais, reikėtų menkinti spaudos organo galimybes šioje srityje.

„Tiesos“ redakcija, siekdama susidaryti pilnesnį vaizdą apie tai, kokio pobūdžio mokslinės žinios reikalingos masinio-politinio laikraščio skaitytojams, susipažino su eile tyrinėjimų, kuriuos atliko Šiaulių K. Preikšo vardo pedagoginio instituto dėstytojai ir studentai-neakivaizdininkai, o taip pat su daugeliu klausimų, pateiktų „Žinijos“ draugijos lektoriams paskaitų metu, išstudijavo skaitytojų atsakymus į laikraščio anketą, laiškuose iškeltus klausimus ir kitą medžiagą. Darosi aišku, jog nemaža dalis vyresniojo amžiaus darbininkų, kolūkiečių, kurių pasaulėžiūra formavosi tik religijos įtakoje, dar ir dabar prisilaiko bibliinių pažiūrų į dievą, pasaulio sukūrimą, dangų, pragarą, skaistyklą, pomirtinį gyvenimą ir pan. Greta to jie yra girdėję apie atominę energiją, kosmosą, medicinos pasiekimus. Daugelis iš jų vadovaujasi bažnyčiose pateikiamais receptais, kaip biblines pažiūras suderinti su naujausiais gamtos mokslų atradimais. Vadinasi, tokiems žmonėms reikalingos labai populiaros mokslinės žinios, įtikinamai parodančios, kad mokslo šviesoje į šipulius subyra bibliiniai vaizdiniai apie pasaulį. Pateikti jiems tokio pobūdžio žinias turi visas galimybes miestų, rajonų laikraščiai, esantys arčiausiai masinio skaitytojo. Dideli uždaviniai, populiariai aiškinant mokslines-pasaulėžiūrinės žinias, tenka „Valstiečių laikraščiu“, „Tarybinės moters“ žurnalui, kurių skaitytojų nemaža dalis neturi rimtesnio mokslinio pasiruošimo.

Didesnio išsilavinimo žmonės kelia sudėtingesnius klausimus apie Visatos raidą, gyvybės atsiradimą, gamtos ir visuomenės vystymosi dėsninumus. Tad jiems skirti straipsniai gali būti labiau moksliški.

Sava specifika turi pasižymėti jaunimui skirti straipsniai. Reikalinga atsižvelgti į tai, kad šių dienų jaunimas yra baigęs aštuonmetį, vidurinį, aukštąjį mokslą. Jis turi pakankamą pasiruošimą, kad galėtų savarankiškai naudotis atitinkama moksline literatūra. Dėl to jaunimui skirti moksliniai straipsniai (į tai turėtų ypač atsižvelgti jaunimo spauda) turi žadinti jaunų žmonių smalsumą, domėjimąsi mokslinėmis žiniomis, kitaip sakant, užvesti juos ant kelio, nukreipti, kokiais šaltiniais naudotis, patarti, kur plačiau pasiskaityti laikraštyje paliestais klausimais. Čia ypač didelę reikšmę įgyja publicistinis mokslinių straipsnių meistriškumas, nes nuobodžiai, sausai pateikti faktai nepajėgs sudominti jaunų žmonių.

Savo laiku LKP Centro Komitetas yra nubrėžęs gaires ateistinės propagandos srityje žurnalui „Mokslas ir gyvenimas“ bei kitiems mokslinio pobūdžio leidiniams. Jų pareiga supažindinti ateizmo propagandistus su medžiaga apie šiuolaikinių buržuazinių-idealistinių koncepcijų gamtos ir visuomenės moksle reakcingumą ir klasinę esmę, parodyti pavyzdį, kaip reikia kritikuoti religinės ideologijos pozicijas gamtos ir visuomenės mokslų atžvilgiu. Daug galėtų nuveikti moksliniai žurnalai, supažindindami skaitytojus su ateistine literatūra, išeinančia užsienyje, papasakodami apie tarybinių, liaudies demokratijos šalių, pažangiųjų viso pasaulio mokslininkų-gamtininkų ir filosofų darbus, griaušančius religijos pozicijas biologijoje, fizikoje, medicinoje, astronomijoje, geologijoje, istorijoje ir kitų mokslų srityse. Tokio pobūdžio medžiaga būtų labai vertinga spausdinti žurnalų „Mokslas ir gyvenimas“, „Sveikatos apsauga“, „Mokslas ir technika“ puslapiuose. Ji padėtų apginkluoti ateizmo propagandistus naujaisiomis mokslo žiniomis ir kovos prieš religinę ideologiją metodika.

Kaip jau minėjome, Leninas pasisakė už *sistemingus* mokslinius pokalbius su religingais žmonėmis. Tačiau, kaip rodo respublikos spaudos praktika, šioje srityje sukauptas labai nedidelis patyrimas.

Kai kurias pastangas šia kryptimi yra parodžiusi „Tiesos“ redakcija. Remdamasi tarybinių bei kai kurių užsienio mokslininkų tyrinėjimais³⁵, atskleidžiančiais kovos tarp mokslo ir religijos ypatumus šiuo metu, ji bandė sukurti tam tikrą mokslinių žinių propagandos spaudoje sistemą. Buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad šiuolaikiniai katalikybės ideologai, iškraipydami istorinius faktus ir mokslines (Lamarko, Darvino) teorijas, siekia paneigti mokslo ir religijos prieštaravimus praėityje. Vatikano radijo laidose įrodinėjama, jog bažnyčia nepersekiojusi nei D. Bruno, nei Galilėjaus, nei Koperniko, kad inkvizicijos teismai būtų nukreipti ne prieš mokslą, o prieš tuos, kas nepagarbiai atsiliepdavęs apie biblijos dogmas.

Siekdama demaskuoti šiuos melagingus klerikalų prasimanymus, „Tiesos“ redakcija, pradėdant 1959 m., pagal iš anksto patvirtintą planą savo puslapiuose pasakojo apie žymius praėities mokslininkus-ateistus, parodydama, kad mokslas ir religija buvo ir yra nesutaikunami priešai.

Mėginimas sudaryti tam tikrą mokslinių žinių propagandos sistemą „Tiesoje“ buvo serija žymių respublikos mokslininkų straipsnių, kuriuose parodoma, kaip formavosi jų mokslinė-materialistinė pasaulėžiūra. Tokių autorių tarpe buvo akademikas J. Kriščiūnas, profesoriai J. Kupčinskas, V. Ruokis, J. Petraitis ir kt.

Tematinį mokslininkų straipsnių ciklą mokslo ir religijos klausimais yra išspausdinusi „Kauno tiesa“. S. Markonis, dirbdamas pedagoginį darbą Telšiuose, paruošė rajono laikraštyje seriją mokslinių straipsnių, skirtų religingiems žmonėms. Šie jo pasikalbėjimai, kaip pažymima LKP CK propagandos ir agitacijos skyriaus dokumentuose³⁶, turėjo didelį pasisekimą ir buvo perspausdinami kitų rajonų laikraščiuose.

Darant iš šio, kad ir nelabai gausaus, patyrimo išvadas, reikėtų galvoti apie tai, kaip sukurti spaudoje atitinkamą mokslinių žinių propagavimo sistemą. Mums atrodo, jog tikslinga būtų sutelkti prie redakcijų grupes mokslininkų, atskirų mokslo sričių specialistų, kurių kiekvienas, atsižvelgdamas į laikraščio profilį, skaitytojų pageidavimus, kartu su redakcija paruoštų ciklą pasikalbėjimų apie aktualiausias gamtos ir visuomenės mokslų problemas, kurias sprendžiant, vyksta įnirtinga kova tarp religijos ir mokslinio materializmo. Susidarytų lyg ir tam tikras mokslinių komentatorių spaudoje institutas. Pasisakydamas spaudoje keliais tos pačios problemos klausimais, mokslininkas turėtų geresnes galimybes užmegzti ir nuolat palaikyti kontaktą su skaitytojais, o tai padėtų gimti naujoms temoms.

Pastaruoju metu rajonų ir miestų laikraščiai turi plačias galimybes organizuoti spaudoje sistemingus pasikalbėjimus pasaulėžiūros klausimais. Kiekviename mieste ir rajone yra dešimtys aukštąjį mokslą baigusiu fizikos, biologijos, medicinos ir kitų sričių specialistų, sugebančių populiariai pasikalbėti su darbininkais, kolūkiečiais mokslinės pasaulėžiūros klausimais.

Geras reiškinys, kad pasaulėžiūros klausimais vietinėje spaudoje aktyviai pasisako medicinos darbuotojai. Kiekviename rajone laikraštyje galima rasti gydytojų įdomių straipsnių apie medicinos mokslo pasiekimus, griaušančius religinius vaizdinius. Bet laikraščių redakcijos, matyti, nerodo reikiamų pastangų, kad spaudoje, nušviečiant pasaulėžiūros klausimus,

³⁵ J. Kriveliovas, Šiuolaikinė teologija ir mokslas, V., 1962, p. 20, 21; Г. Вессель, Вирусы — чудо — противоречия, М., 1965, стр. 85, 86.

³⁶ РА, ф. 1771, ап. 189, б. 1, л. 346.

mus, taip pat aktyviai bendradarbiautų gamtos, chemijos, fizikos, matematikos, literatūros, istorijos mokytojai, žemės ūkio specialistai.

Greta to tikslinga būtų, kad „Žinijos“ draugija, sutelkusi grupę mokslininkų, per „ELTA“ aprūpintų vietinę spaudą straipsniais, pasakojančiais apie šiuolaikinius gamtos mokslų pasiekimus, nes vietiniai autoriai ne visada turi galimybes susipažinti su naujausia literatūra.

Jeigu, esant šiuolaikiniam mokslo progresui, neatsiejamam mokslo ir praktikos ryšiui, mokslo pasiekimų plačiam pritaikymui ne tik gamyboje, bet ir žmonių buityje, religijos ideologai atvirai pasisakytų prieš mokslą, tai smarkiai pakirstų religijos pozicijas. Tai suprastami, bažnytininkai teigia, kad religinis mokymas neprieštarauja mokslo ir technikos pažangai, stengiasi mokslo duomenis paašškinti iš savų pozicijų, įrodinėti, jog žmonės vis labiau pažįsta dievo kelius ir jais naudojasi, kad jie semiasi išminties iš gamtos, kuri yra dievo sukurta³⁷. Pagrindinės religijos ideologų pastangos sutelktos į tai, kaip „apvalyti“ mokslą nuo materialistinio, ateistinio turinio, kaip jį panaudoti religijos tikslams. Šioje srityje kaip tik ir vyksta aštriausia kova tarp dialektinio materializmo ir idealizmo, tarp ateizmo ir religijos.

Mokslinės žinios plečia žmogaus pažinimo ribas, skatina jį galvoti, ieškoti mokslinės tiesos. Bet, formuojant mokslinę-materialistinę pasaulėžiūrą, nepakanka apsiriboti vien tik gamtos mokslo pasiekimų propaganda. Savo laiku Leninas yra nurodęs, kad „be rimto filosofinio pagrindimo jokie gamtos mokslai, joks materializmas negali atsispirti kovoje prieš buržuazinių idėjų puolimą ir buržuazinės pasaulėžiūros atkūrimą. Kad atsispirtų šioje kovoje ir ją visiškai sėkmingai privestų iki galo, gamtininkas turi būti šiuolaikinis materialistas, sąmoningas šalininkas to materializmo, kuriam atstovavo Marksas, tai yra būti dialektinis materialistas“³⁸.

Respublikos laikraščiuose ir žurnaluose išspausdinta nemaža straipsnių, kuriuose filosofškai nagrinėjamos gamtos mokslo problemos³⁹. Tačiau to nepakanka. Daugelis straipsnių yra švietėjiško pobūdžio, jie neveda skaitytojo prie pasaulėžiūrinių išvadų. Reikalinga, kad spauda rodytų daugiau iniciatyvos ir pastangų, ugdant mokslininkų kadrus, kurie sugebėtų iš marksistinės-lenininės filosofijos pozicijų apibendrinti šiuolaikinio gamtos ir visuomenės mokslo sukauptą turtingą medžiagą, turinčią svarbią reikšmę mokslinių-ateistinių pažiūrų brendimui.

Labai svarbią reikšmę turi ir medžiagos pateikimo forma. Garsus ateizmo propagandistas, buvęs Leningrado Dvasinės akademijos profesorius A. Osipovas pasakoja, kiek daug dėmesio religinės ideologijos propagandistai skiria savo minčių išdėstymo būdai. Pasakodamas apie vieną Belgijoje rusų kalba išleistą teologų knygą, A. Osipovas rašo: „... „Neutralus“ viršelis — su žiemos vaizdais ir slidininku. Fotografijos, neturinčios nieko bendro su religija: gražios merginos, apsirengusios tai puošniomis suknelėmis, tai maudymosi kostiumais, vaikinukas prie staklių, jūros peizažas. Ir knygos pradžia paties bendriausio pobūdžio: kam gyvenam, kodėl kenčiam, kaip ir kodėl mirštam, ką naujo mokslas apie pasaulį, Visatą atrado... O tarp eilučių — štai jis, dievas. Nors jo vardo neminim, bet tave ant kelio užvedam... Ir tu eisi tuo keliu, kurį mes tau parinkom. O galvosi, kad ir kelias tavo paties rastas, ir atradimai tavo... Ir atrodyt, kad dievą pats, savo minties kelyje radai“⁴⁰.

³⁷ «Наука и религия», 1965, № 10, стр. 10.

³⁸ V. I. Leninas, Raštai, t. 33, p. 204.

³⁹ J. Dags, Apie ideologinę kovą biologijoje, „Mokslas ir gyvenimas“, 1960, Nr. 4; J. Grigonis, Platėja pažinimo ribos, „Tiesa“, 1965 m. spalio 17 d. ir kt.

⁴⁰ A. Осипов, Лицом к лицу, «Известия», 29 марта 1963 г.

Tokiais metodais skleidžia religinę ideologiją bažnytininkai. Tuo tarpu daugelio ateistinių straipsnių autoriai labai mažai rūpinasi, kaip pateikti mokslinę medžiagą, kad skaitytojas **mokslinę tiesą** pats „savo minties kelyje“ rastų. Į tai spaudos dėmesį atkreipė ir LKP CK V plenumas (1963 m.), pažymėdamas, kad ateistinių straipsnių, brošiūrų pavadinimai turi patraukti skaitytojo dėmesį, o ne atstumti jį, kaip dar dažnai pasi-taiko spaudos puslapiuose, kad visa ateistinio pobūdžio medžiaga turi būti įdomiai parašyta.¹

Po TSKP XX suvažiavimo laikraščių ir žurnalų puslapiuose galima sutikti straipsnių, parašytų polemine forma, kurių autoriai kalbasi, ginčijasi su skaitytoju, ne visais klausimais esančiu komunistinės ideologijos pozicijose, bet siekiančiu suprasti, išsiaiškinti marksistinės-lenininės pasaulėžiūros principus. Spausdinant tokio pobūdžio straipsnius, nevengiama skelbti ir mūsų oponentų požiūrį. Si propagandinio straipsnio pasaulėžiūros klausimais forma skatina skaitytoją atvirai pateikti spaudai neaiškius klausimus, kilusius dėl nepakankamo idėjinio pasiruošimo arba atsiradusius užsienio imperialistinės propagandos poveikyje. Įtikinantis publicisto, mokslininko, propagandisto pasikalbėjimas su skaitytoju pagyvina medžiagos pateikimo formą, daro straipsnį prieinamą didesniai skaitytojų skai-čiui, o kartu turi svarbią reikšmę, ugdant mokslines-materialistines pa-žiūras.

Spaudai iškilusi rimta problema ieškoti būdų, kaip pakelti mokslinių straipsnių publicistinį meistriškumą, pasiekti, kad jie būtų suprantami pa-prastam kolūkiečiui, darbininkui, tarnautojui, sudomintų religingą žmogų, vestų jį nuo paprastesnių mokslo tiesų prie labiau sudėtingų, pratintų dialektiškai galvoti.

Tarybinė spauda turi šioje srityje turtingas tradicijas. Matyti, reikia giliau studijuoti tokių partinių publicistų ir mokslininkų, kaip A. Luna-čarskis, V. Vorovskis, E. Jaroslavskis, M. Gorkis, J. Galanas, M. Kolcovas, V. Kapsukas ir eilė kitų, antireliginę publicistiką, mokytis iš jų paprastai, su polemine aistra, perteikti žmonėms mokslo tiesas. Verta prisiminti V. Be-linskio žodžius apie tai, kad mokslinio turinio straipsniai tik tada vertingi ir brangūs, kai jie turi beletristinio straipsnio patrauklumą ir lengvumą. O kaip tai pasiekti? Matyti, spaudos organai galėtų būti reiklesni moks-linių-pasaulėžiūrinių straipsnių autoriams, padėti jiems geriau įsivaizduoti skaitytoją — savo kolektyvinį pašnekovą, suvokti, kaip jis reaguos į vieną ar kitą straipsnio teiginį.

Savo laiku M. Gorkis kėlė mintį, jog būtina surasti tokį straipsnio tipą, kuris atrodytų kaip supaprastinta apybraiža, būtų vaizdingas, supran-tamas. Rašytojas patarė laikraščiams ruošti novelės pobūdžio interviu su mokslininkais.

Sios rašytojo mintys yra aktualios ir šiandien. Tačiau, norint tai pa-daryti, būtina siekti, kad atskiri laikraščių ir žurnalų redakcijų darbuotojai giliau specializuotųsi gamtos mokslų pasiekimų ir filosofijos srityje. Deja, daugumoje spaudos organų tokios specializacijos nėra.

Tikslinga būtų turėti prie redakcijos aktyvą iš mokslininkų-filosofų tarpo, kurie konsultuotų gamtos mokslų specialistus, ruošiant spaudai mokslinius-pasaulėžiūrinius straipsnius.

Filosofiškai apmąstytų mokslinių-ateistinių žinių propaganda — labai svarbi priemonė, ugdant mokslinę-materialistinę pasaulėžiūrą. Garbinga spaudos pareiga — tobulinti šį darbą.

Spaudos vaidmuo kovoje prieš politinį klerikalizmą

Idėjinėje ir politinėje buržuazijos kovoje prieš komunizmą svarbią vietą užima klerikalizmas. TSKP Programoje, priimtoje partijos XXII suvažiavime, išsamiai atskleidžiama reakcinė klerikalizmo esmė. „Vis didėjančią reikšmę politiniame ir ideologiniame imperializmo arsenale įgyja *klerikalizmas*. Jis neapsiriboja bažnyčia ir jos išsišakojusiu aparatu. Jis turi dabar savo stambias politines partijas, kurių rankose yra daugelio kapitalistinių šalių valdžia. Steigdamas savo profsąjungines, jaunimo, moterų ir kitas organizacijas, klerikalizmas skaldo darbininkų klasės gretas, darbo žmonių gretas. Monopolijos dosniai finansuoja klerikalines partijas ir organizacijas, kurios eksploatuoja religinius darbo žmonių jausmus, jų prietaringumą“⁴¹.

Ideologinės imperialistų ir klerikalų platformos pagrindas yra anti-komunizmas. Po antikomunizmo vėliava šiandien jungiasi visos reakcingosios pasaulio jėgos, susijusios su stambaus kapitalo interesais. Ideologinėje kovoje prieš komunizmą tarptautiniu mastu imperialistai daug vilčių deda į politinius klerikalus, kurie siekia religines pažiūras ir bažnytinius ryšius panaudoti imperialistiniais tikslais.

Vokietijos Demokratinės Respublikos filosofas Haraldas Veselis šių laikų politinį klerikalizmą apibūdina kaip belobstančių iš ginklavimosi varžybų milijardierių, militaristų ir reakcinės dvasininkijos ekonominį ir politinį aliansą. Šio susivienijimo ideologinė programa kelia tikslą, pasinaudojant religiniais tikinčiųjų žmonių jausmais, įpiršti jiems mintį, jog vienintelė priemonė pasauliniams prieštaravimams spręsti yra ginklavimosi varžybos, imperialistinė ekspansija, antikomunizmas ir atominis karas. Politinė ir ideologinė klerikalizmo šalininkų platforma pagrįsta jų ekonominių interesų bendrumu. Tiek militaristai-generolai, tiek ir aukštieji dvasininkijos atstovai tiesioginiu ir netiesioginiu būdu dalyvauja, pasiskirstant pelnus, gautus iš karinės gamybos⁴².

Politis klerikalizmas pagal savo klasinį turinį yra monopolistinės buržuazijos įrankis. Jis padeda išlaikyti tarptautinio finansinio kapitalo pozicijas. Savo ruožtu bažnyčios materialinės ir dvasinės galios išsaugojimas labai daug priklauso nuo imperializmo, kuris yra svarbiausia socialinė bažnyčios ir religijos atrama.

Filosofinis katalikybės pagrindas — neotomizmas imperialistinės ideologijos sąmoningai priešpastatomas revoliucinei marksizmo-leninizmo pasaulėžiūrai ir sudaro svarbiausią teorinį šių laikų politinio klerikalizmo branduolį. Su šios filosofijos pagalba stengiamasi paaiškinti ir pateisinti imperializmo politiką.

Politis klerikalizmas talkininkauja imperializmo ideologams, ugdant iškreiptą visuomenės vystymosi vaizdą. Demagogijos pagalba nelaisvė vaizduojama kaip laisvė, išnaudojimas — kaip socialinis teisingumas, karo politika — kaip priemonė užtikrinti taikai ir pan. Tuo siekiama paneigti ir užtušuoti visuomenės vystymosi dėsningumus.

Todėl politinio klerikalizmo skleidžiamos ideologijos marksistinė-lenininė kritika, įtikinamai parodant, jog ši ideologija mokslškai neatspindi visuomeninės tikrovės, kartu ugdant žmonių sąmonėje mokslinį požiūrį į visuomenę, jos vystymosi dėsningumus, turi tiesioginę reikšmę, formuojant mokslinę-materialistinę pasaulėžiūrą.

Be to, kritikuodami spaudoje politinį klerikalizmą, atskleisdami klasinį jo veidą, griauiname tą sieną, kurią politiniai klerikalai mėgina pasta-

⁴¹ TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, p. 313—314.

⁴² Г. Вессель, Вирусы — чудо — противоречия, стр. 23.

tyti tarp religingų ir marksistinių įsitikinimų žmonių, padedame stiprinti ryšius tarp tikinčiųjų ir mokslinė-materialistine pasaulėžiūra besivadovaujančių socialistinės visuomenės narių. Tai įgalina glaudžiau sutelkti juos visuomeninių ir politinių uždavinių sprendimui, sudaro palankias sąlygas ateistinių pažiūrų ugdymui.

Respublikos spauda, pasitelkusi į pagalbą mokslininkus, deda pastangas demaskuoti politinį klerikalizmą, kaip imperializmo sąjungininką, jo įrankį, kuriuo siekiama politiškai apdoroti religingus žmones, ugdyti iškreiptą visuomeninę sąmonę, demagogiškai klaidinant mases, kad būtų galima nuslopinti jų sąmoningą arba gaivališką pasipriešinimą imperializmui, pajungti jas išnaudotojų klasių interesams. Pastaraisiais metais respublikos spaudoje šia tema išspausdinta eilė išsamių, mokslškai argumentuotų LTSR Mokslų akademijos nario korespondento V. Niunkos straipsnių, nagrinėjančių ekonominę, socialinę, politinę katalikų bažnyčios veiklą tarptautiniu mastu⁴³. Šioje srityje dirba ir eilė kitų mokslininkų bei ateizmo propagandistų, kurių straipsniai pasirodo periodinėje spaudoje⁴⁴.

Imperialistinė propaganda ideologinėje kovoje prieš komunizmą aktyviai panaudoja klerikalus, emigravusius iš socialistinių šalių. Šioje srityje imperialistiniam propagandos aparatui uoliai talkininkauja ir kai kurie iš Lietuvos pasitraukę katalikų dvasininkai. Buvę buržuazinių partijų lyderiai, buržuazinės Lietuvos valdininkai, kariniai nusikaltėliai, hitlerinės okupacijos metais dalyvavę masinėse tarybinių žmonių žudynėse, aukštieji dvasininkai, laiminę hitlerininkų ir buržuazinių nacionalistų terorą, atsidūrę emigracijoje, suvienijo savo pastangas ideologinei ir politinei kovai prieš socializmą, prieš Tarybų valdžią Lietuvoje. Jų veiklą dosniai remia JAV finansinis kapitalas.

Pagrindinis emigracijoje esančių buržuazinių nacionalistų ir klerikalų propagandos lozungas — skiepyti antikomunizmą, falsifikuojant faktus apie Tarybų Lietuvos gyvenimą, veikti pasaulio viešąją nuomonę, kurstyti Tarybų Lietuvos gyventojų tarpe nacionalistines nuotaikas ir tokiu būdu siekti „išvaduoti Lietuvą, atkurti laisvę ir demokratiją“.

Tačiau kokia turėtų būti ta „išvaduota“, „laisva“ Lietuva, kokia jai žadama socialinė-politinė santvarka, kokių klasių interesams ji turėtų atstovauti,— visa tai buržuaziniai propagandistai nutyli, nes supranta, jog Tarybų Lietuvos liaudis, laisvai pasirinkusi socializmo kelią, tik pasijuoktų iš tų, kurie siūlytų restauruoti kapitalizmą.

Reakcingoji emigracija savo klasinių interesų siekia užmaskuoti. Pagrindinis buržuazinės nacionalistinės propagandos smūgis nukreiptas į lietuvių tautos draugystę ir sąjungą su rusų tauta, su kitomis broliškomis tarybinėmis tautomis, nes ši sąjunga ir draugystė yra patikima garantija, kad pasukti Lietuvą iš socializmo kelio niekam nepavyks.

Antitarybinė reakcingosios emigracijos „veiksnių“ propaganda stebiai apeliuoti į religingus žmones, katalikus, kurie, jos teigimu, esą tikri Lietuvos patriotai; šmeižti komunistus, nereligingus respublikos gyventojus, kurių pastangas stiprinti draugystę su rusų ir kitomis tarybinėmis tautomis nacionalistai laiko Lietuvos interesų išdavimu. Tokiu būdu, panaudojant religinius žmonių įsitikinimus, siekiama sukiršinti religingus žmones su ateistais, pakirsti Lietuvos liaudies vienybę ir politinį susitelkimą.

⁴³ V. Niunka, Klerikalizmas — kapitalistinių monopolijų talkininkas, „Tarybinis mokytojas“, 1962 m. balandžio 1, 5 d.; V. Niunka, Neokolonializmas ir klerikalieji jo rėmėjai, „Mokslas ir gyvenimas“, 1964, Nr. 1, p. 8; B. Нюнка, Ватикан без маски, «Советская Литва» 26 апреля 1962 г.; B. Нюнка, Почему сердится «Осерваторе Романо», «Советская Литва», 26 апреля 1962 г.

⁴⁴ M. Šubas, Monopolijų tarnyboje, „Tiesa“, 1962 m. kovo 31 d.; E. Juškys, Dvasiniai imperializmo tarnai, „Tarybinis mokytojas“, 1962 m. vasario 8 d.; J. Karasius, Dekoracijos naujos, veikėjai seni, „Svyturys“, 1962, Nr. 8, p. 19 ir eilė kitų straipsnių.

Komunistų partijos idėjų pagrindu. Tuo tikslu religingiems žmonėms peršama mintis, kad visuomeninė santvarka, kurioje vyrauja bedieviškos komunistinės idėjos, jiems svetima, nepriimtina.

Buržuaziniai nacionalistai dideles viltis deda į katalikų bažnyčią Lietuvoje, kaip į idėjinę antitarybinių nuotaikų atramą. Pasak jų, „bažnyčia Lietuvoje šiandien — tai daugiau, negu Romos katalikų bendruomenė. Ji yra vienintelis lietuviškas nacionalinis institutas, išlaikęs savo ideologinę ir nacionalinę nepriklausomybę“⁴⁵. Todėl „visi lietuviai turi susivienyti po katalikų bažnyčios skliautais. Tai vienintelė priemonė išlaikyti lietuvišką“⁴⁶.

Katalikų bažnyčios veikėjai pareiškia, jog „svarbiausias uždavinys dabar — palaikyti tikinčiuosius, įkvėpti jiems didžiuosius krikščionybės principus. Tokiu būdu tikintys katalikai bus sąmoningi ir vieningi. O kai ateis laikas sudaryti Lietuvoje naują vyriausybę, jie toje vyriausybėje suvaidins svarbiausią vaidmenį“⁴⁷.

Kreipdamiesi į religingus žmones Lietuvoje, klerikalai siekia jų religinius jausmus panaudoti politiniams tikslams, ypačingai buržuaziniam nacionalizmui kurstyti. Būdingas to pavyzdys yra vyskupo Vincento Brizgio „Kalėdinis žodis“ per Vatikano radiją (1964.XII.26). Reikšdamas užuojautą Lietuvos katalikams dėl to, kad jie esą persekiojami taip, kaip kadaise pirmieji Romos krikščionys, Brizgys sako: „Jūsų kančios, nešamas persekiojimas — tai iškalbingiausias įspėjimas visam pasauliui, kokia tamsi yra bedieviškojo komunizmo priespauda“. Toliau vyskupas Brizgys įrodinėja, jog ateistinės propagandos tikslas — nutautinti lietuvius. „Rusai, — sako jis, — ir šiandieną atsimenta ir laikosi Muravjovo kadaise parašyto žodžio, kad, nesunaikinus katalikų bažnyčios įtakos, lietuvių maskoliais nepadarysi“.

Antitarybiniams, nacionalistiniams tikslams panaudojami užsienyje gyvenančių lietuvių religiniai susivienijimai. Antai 1965 m. rugsėjo 5 d. Vašingtone įvykusiame lietuvių katalikų kongrese ir Šiluvos koplyčios atidarymo iškilmėse mažiausiai buvo kalbama apie religijos reikalus. Buržuaziniai nacionalistai bei klerikalai pavertė šį kongresą antitarybiniu sambūriu. Kongrese paskelbta speciali deklaracija, kurią paruošė VLIK'o (Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto) pirmininkas Vaclovas Sidzikauskas. Joje „atkreipiamas visų laisvųjų kraštų dėmesys į sovietinę vergiją“. Tame religiniame kongrese paskelbtas jaunimo grupės pareiškimas ragina Lietuvos jaunimą „aktyviai, noriai ginti bažnyčios ir Lietuvos laisvę“. Ta pačia proga vyskupas Pranas Brazys patarinėjo, kaip padėti „persekiojamai Lietuvai“.

Šiam lietuvių tautos atskalūnų, tokių hitlerinio fašizmo talkininkų, kaip Brizgys, Sidzikauskas ir į juos panašūs, surengtam sambūriui popiežius Povilas VI pasiuntė laišką, adresuotą vyskupui Vincentui Brizgiui. Šiame laiške popiežius kartoją nuvalkiotus šmeižtus, kad Tarybų Lietuvoje persekiojama religinė laisvė, jog religingi žmonės negali lankyti bažnyčios ir pan. Popiežius pranašauja Lietuvai per Marijos malonę šviesios ateities garantiją.

Katalikiškojo kongreso pareiškimai buvo skaitomi per Vatikano, Romos, JAV radijo stotis įvairiomis kalbomis.

Amerikos imperialistinei propagandai pasidavusių, išnaudotojų klasių interesus ginančių nacionalistų ir klerikalų skleidžiamas mintis kartoją ir politiniai klerikalai Lietuvoje. Laiškai, kuriuos gavo D. Pulokaitė,

⁴⁵ Einamasis LKP CK archyvas, 1963, LKP CK V plenumo stenograma, p. 338.

⁴⁶ Respublikinio partinio aktyvo pasitarimo (1962 m. balandis) stenograma, p. 36.

⁴⁷ PA, f. 1771, ap. 191, b. 33, l. 257.

S. Miltenis, M. Vilkevičius, G. Jūronienė, A. Lingė ir eilė kitų žmonių, 1962—1965 metų laikotarpyje viešai papasakojusių apie savo kelią į ateizmą, rodo, jog pagrindinis politinių klerikalų kaltinimas žmogui, atsikračiusiam religinių atgyvenų, yra toks: „Jeigu tu atsisakai religijos, tai eipi išvien su „rusiškais komunizmo statytojais“, išduodi lietuvių tautos interesus, esi nepatriotas, sieki asmeninės naudos, nori padaryti karjerą, nematai blogybių, kurias neša ateizmas“.

Atsižvelgdama į politinių klerikalų skleidžiamą ideologiją, respublikos partinė organizacija taip nukreipia komunistinio auklėjimo darbą, kad jis užkirstų kelią reakcingos ideologijos plitimui, neutralizuotų jos poveikį žmonių sąmonei. Lietuvos Komunistų partijos suvažiavimų, plenumų dokumentuose pažymima, jog kova prieš religines ir buržuazines nacionalistines atgyvenas respublikos pokario metų sąlygomis susilieja į vieną grandį. Todėl labai svarbu ideologiniame darbe padėti religingiems žmonėms suprasti melagingumą klerikalų teigimų, kad katalikų bažnyčia yra lietuvių tautos nacionalinių interesų gynėja⁴⁸. Reikia išaiškinti darbo žmonėms, pabrėžiama LKP CK V plenumo (1963 m.) dokumentuose, jog buržuaziniai nacionalistai žiūri į bažnyčią, kaip į prieglobstį, kuriuo pasinaudojus, lengviau surasti plyšius nacionalistinėms idėjoms skleisti, tarybinių tautų draugystei ardyti. O bažnytinkai, savo ruožtu, akcentuoja religijos ryšį su tautiniais interesais, vaizduodami save tikraisiais lietuviais arba lenkais — patriotais⁴⁹. Tuo siekiama įsigyti sau politinį sąjungininką žmonių, neatsikračiusių nacionalistinėmis atgyvenomis, tarpe.

Vykdydama LKP iškeltus uždavinius, Tarybų Lietuvos spauda daug dėmesio skyrė klerikalų skleidžiamo mito, jog bažnyčia esanti liaudies interesų gynėja, demaskavimui. Laikraščiuose, žurnaluose, atskirais leidiniais skelbiami dokumentai ryškiai parodo, kad lietuvių tautos istorijoje katalikų bažnyčia vaidino reakcingą vaidmenį, gynė išnaudotojų klasių interesus. Politinis katalikų bažnyčios veidas, jos antilaudinė veikla plačiai atskleista V. Mickevičiaus-Kapsuko knygoje „Vaidmainių darbai“⁵⁰. Klerikalizmas — carizmo talkininkas, engiant lietuvių tautą, klerikalizmas — pažangios minties slopintojas ir aršus revoliucinio darbininkų judėjimo priešas, klerikalizmas — Lietuvos fašistų tarnas, — tokią charakteristiką, remdamasis gausybe faktų, duoda V. Kapsukas katalikų bažnyčios šulų veiklai Lietuvoje.

Po TSKP XX suvažiavimo atliktas didelis darbas, tvarkant ir skelbiant archyvinę medžiagą. To dėka spaudos darbuotojai ir mokslininkai, rašydami apie politinį klerikalizmą Lietuvoje, turi galimybes panaudoti gausius dokumentus. Dėl to spaudos straipsniai tapo labiau argumentuoti, įtikinamesni. Mažiau spausdinama rėkšmingų bendro pobūdžio korespondencijų. Visa tai turi svarbią reikšmę, keliant spaudos medžiagos veiksmingumą.

Per pastarąjį dešimtmetį respublikos laikraščiuose ir žurnaluose buvo išspausdinta daug medžiagos, demaskuojančios klerikalizmą Lietuvoje. Pavyzdžiui, 1958—1965 m. šia tema respublikos laikraščiai ir žurnalai spausdino po 35—40 straipsnių per metus. Šis darbas buvo dirbamas sekantiomis kryptimis: a) demaskuojama antilaudinė katalikų bažnyčios veikla buržuazijos valdymo ir hitlerinės okupacijos metais; b) parodomi nusikalstami bažnyčios ryšiai su buržuaziniais-nacionalistiniais banditais pokario klasių kovos laikotarpiu; c) kritikuojama politinių klerikalų, esančių užsienyje ir respublikoje, ideologija, parodant jos klasinę esmę, demaskuojant

⁴⁸ PA, f. 1771, ap. 191, b. 430, l. 87.

⁴⁹ Einamasis LKP CK archyvas, 1963, LKP CK V plenumo stenograma, p. 19.

⁵⁰ V. Kapsukas, Vaidmainių darbai, V., 1961.

reakcinės propagandos mėginimus panaudoti religinius žmonių įsitikinimus politiniams tikslams.

Ši spaudos medžiaga gyvenimiškais faktais ir dokumentais pailiastruoja Lenino mintis, kad „visos ir visokios engiančiosios klasės savo viešpatavimui apsaugoti yra reikalingos dvejų socialinių funkcijų: budelio funkcijos ir kunigo funkcijos. Budelis turi slopinti engiamųjų protestą ir pasipiktinimą. Kunigas turi guosti engiamuosius, . . . atgrasinti juos nuo revoliucinių veiksmų, . . . griauti jų revoliucinį ryžtingumą“⁵¹.

Iš spaudos pateikiamų faktų matyti, jog budelio funkciją Lietuvoje vykdė lietuviškieji fašistai, o vaidmenyje kunigo, laiminančio jų kruvinąjį terorą ir siekiančio politiškai nuginkluoti darbo žmonių mases, buvo reakcingieji katalikų bažnyčios sluoksniai.

Respublikos laikraščiai ir žurnalai spausdina daug straipsnių, demaskuojančių buržuazinių nacionalistų ir politinių klerikalų veiklą, jų skelbtas pažiūras hitlerinės okupacijos metais. Ir tai neatsitiktinis reiškinys. Pastaraisiais metais JAV ir kitose užsienio šalyse išeinantys nacionalistiniai-klerikaliniai leidiniai, lietuviškos laidos per Vatikano, Romos radiją, vadinamosios „laisvosios ELTOS“ biuletiniai, platinami anglų, vokiečių, ispanų, arabų ir kitomis kalbomis, klastodami istorinius faktus, aiškina, jog pirmosiomis Didžiojo Tėvynės karo dienomis susikūrę ginkluoti lietuviškųjų buržuazinių nacionalistų būriai, kurie masiškai žudė tarybinius žmones, — tai partizanai, siekę išgelbėti Lietuvą nuo hitlerinės okupacijos. Pavyzdžiui, Algirdo Budreckio pašnekesyje tema „Tautos sukilimo 25 metų sukaktis“, transliuotame per Romos radiją (1966.VIII.13), teigiama, kad „Lietuvos aktyvistų fronto galutinis siekimas buvo Lietuvos nepriklausomybės atstatymas. . . Nusikratyti Sovietų jungu ir atstatyti veikiančią Lietuvos valdžią, kurios buvimas atimtų pretekstą naciams tvirtinti, jog jie okupuoja Lietuvą kaip Sovietų Sąjungos dalį. . . Naciai nebegalėjo konstatuoti, kad jie užėmė Sovietų Lietuvą. Jie jau turi stoti prieš Lietuvos respubliką. Vadinausi, jie neteisėtai okupuoja suverenią valstybę“.

Lietuvos spaudoje skelbiami dokumentai rodo, jog šie nacionalistų teiginiai siekia suklaidinti pasaulio viešąją nuomonę, nusišlepti nuo pokario metais išaugusio Lietuvos jaunimo antilaudinę nacionalistų ir jų talkininkų — klerikalų reakcingą ideologiją ir nusikaltimus. Dokumentai liudija, jog buržuaziniai nacionalistai ir dauguma dvasininkijos atstovų, ypač bažnyčios vadovai, visokeriopai rėmė hitlerinius okupantus, aktyviai dalyvavo, leidžiant šmeižikišką antitarybinę literatūrą, sakė antitarybinius pamokslus, siuntinėjo ganytojiškus laiškus, raginančius lietuvius tarnauti hitlerinėje kariuomenėje, teisino masines tarybinių žmonių žudynes, kurias vykdė gestapininkai ir buržuaziniai nacionalistai.

Štai „Tiesoje“ išspausdintas dokumentų rinkinys, demaskuojantis vyskupo V. Brizglio ir kitų klerikalų skelbtas pažiūras ir darbus. Konkrečiais archyviniais faktais parodoma, kaip vyskupas Brizgys, arkivyskupas Skvireckas, prelatas Šaulys karštai sveikino hitlerininkus, skelbdami tikintiesiems, jog „prasideda naujas gyvenimas, kuriame visiems mums sudaromos galimybės kurti ir niekas negriaus mūsų darbo“. Laikraštyje išspausdinti liudininkų parodymai teisme apie kunigo L. Jankausko organizuotas tarybinių žmonių žudynes Skuode. Žurnalas „Svyturys“ per keletą numerių spausdino ištraukas iš arkivyskupo J. Skvirecko dienoraščio, rašyto hitlerinės okupacijos metais, iš kurio matyti, kad katalikų bažnyčios viršūnės

⁵¹ V. I. Leninas, Raštai, t. 21, p. 206.

prisiekinėjo viešai tarnauti Hitleriui. Ištraukos iš minėto dienoraščio ir komentarai joms išspausdinti laikraštyje „Agitatorius“⁵².

Sie dokumentai — tai vertinga medžiaga, kuri nuolatos panaudojama publicistiniuose straipsniuose, propagandistų pasikalbėjimuose, lektorių paskaitose, kritikuojant politinių klerikalų skleidžiamas pažiūras.

Didelį poveikį skaitytojams turi eilinių žmonių prisiminimai, kuriuose jie pasakoja, ką patys matė, pergyveno hitlerinės okupacijos metais. Ne vienas tokių žmonių, vėliau supratę, kad jų religinius įsitikinimus ir jausmus klerikalai panaudojo antitarybinėms, nacionalistinėms nuotakoms kurstyti, nutraukė ryšius su bažnyčia ir religija. Tai ryškiai parodoma S. Norkaus straipsnyje „Kiek daug, Tėvyne, aš tau skolingas“, E. Gedminaitės — „Duokite antrą gyvenimą“ ir kt.⁵³

Tačiau politinio klerikalizmo negalima sutapatinti su bažnyčia, kuri yra religingų žmonių organizacija. Jos narių daugumą sudaro darbo žmonės. Pastaraisiais metais katalikų bažnyčios viduje vyksta aštrūs prieštaravimai. Juos sukelia, kaip teisingai pažymi V. Niunka savo straipsnyje „Marksistų ir katalikų dialogas“⁵⁴, tokie objektyvūs veiksniai, kaip pasaulinės socializmo sistemos pozicijų stiprėjimas, tolesnis bendrosios kapitalizmo krizės gilėjimas, klasių kovos aštrėjimas, revoliucinio darbininkų ir nacionalinio išsivadavimo judėjimų augimas. Šių veiksmų įtakoje katalikiškose masėse vyksta kairėjimo procesas. Pastaraisiais metais Prancūzijoje, Austrijoje suaktyvėjo vadinamieji kairieji katalikai, kurie pasisako už tai, kad socialinės ir politinės problemos nebūtų suplakamos su religija, kad tikintiesiems turėtų būti privalomi tik tie bažnyčios nurodymai, kurie liečia religijos klausimus. Eilė kairiųjų katalikų viešai pareiškė, kad, nors materialistinė filosofija nesuderinama su katalikybe, bet komunizmas, kaip socialinė ir politinė sistema, gali būti priimtinas katalikams.

Objektyvių sąlygų veikiama, žymi katalikų dvasininkų dalis mėgina atsiriboti nuo politinio klerikalizmo pozicijų ir eilėje klausimų stengiasi suartėti su pažangiosiomis visuomenės jėgomis. Nors, būdami dvasininkijos atstovai ir skleisdami masėse religines pažiūras, jie objektyviai pasitarnauja reakcijai, tačiau negalima neįvertinti jų subjektyvių pastangų kovoti už taiką, jų pasisakymų prieš kolonializmą, už valstybių, turinčių skirtingas visuomenines-politines santvarkas, bendradarbiavimą, už bendrus įvairių įsitikinimų darbo žmonių veiksmus, siekiant geresnių materialinių sąlygų, ir pan. Todėl būtų neteisinga, jeigu spauda, kovodama prieš nemoksliskas religines idėjas, suplaktų į vieną krūvą ir politinius klerikalus, ir tuos dvasininkijos atstovus, kurie savo politine veikla prisideda prie anti-imperialistinio fronto stiprinimo, pasisako už dialogą su marksistais, sprendžiant socialines bei politines problemas.

Lietuvos Komunistų partija, skleisdama masėse mokslines-materialistines pažiūras, kovodama prieš reakcingų klerikalų politiką, visada matė skirtumą tarp tikinčiųjų masių ir politinių klerikalų interesų. Dar būdama pogrindyje ir telkdama vieningą liaudies frontą prieš fašizmą, prieš hitlerinės okupacijos grėsmę, burdama darbininkus į kovą su išnaudotojais, Komunistų partija ieškojo bendros kalbos su katalikiškosiomis masėmis, dirbo jų tarpe aiškinamąjį darbą. Tarybinės santvarkos sąlygomis susidarė geros politinės ir teisinės sąlygos komunistų ir tikinčiųjų bendradarbiavimui, sie-

⁵² Vyskupas bučiuoja svastiką, „Tiesa“, 1963 m. gruodžio 4 d.; Teisybės žodžių nuslėpti nepavyks! „Tiesa“, 1964 m. birželio 11 d.; Ištraukos iš Skvirecko dienoraščio, „Svyturys“, 1964, Nr. 5, 6 ir 7; B. Baranauskas, Hitlerininko išpažintis, „Agitatorius“, 1962 m. lapkričio 29 d.

⁵³ S. Norkus, Kiek daug, Tėvyne, aš tau skolingas, „Pergalės vėliava“ (Akmenė), 1960 m. spalio 29 d.; E. Gedminaitė, Duokite antrą gyvenimą, „Svyturys“, 1966, Nr. 8, 9, 10.

⁵⁴ „Mokslas ir gyvenimas“, 1966, Nr. 9.

kiant bendro tikslo — socializmo, komunizmo pastatymo. Pokario metais, įgyvendinant respublikoje socialinius pertvarkymus, aktyviai vykdė Komunistų partijos politiką ir plačiosios katalikų masės, nes ši politika atitiko jų klasinius interesus.

Siame laikotarpyje išryškėjo politiniai nesutarimai Lietuvos katalikų dvasininkijos tarpe. Jau LKP IX suvažiavimo dokumentuose (1956 m.) buvo pažymėta, kad greta reakcingai nusiteikusių bažnyčios autoritetų ir kunigų, kurie pokario metais atvirai dėstė religingiems žmonėms savo antitarybines pažiūras, rėmė buržuazinius nacionalistus, blokavosi su kitais reakcingais elementais, dvasininkijos tarpe išsiskyrė grupė kunigų, blaiviai vertinančių tarptautinę padėtį, žmonių nuotaikas ir darančių iš to atitinkamas išvadas. Suprasdami bažnyčios vietą socialistinėje valstybėje, jie prisilaikė tarybinių įstatymų dėl religinių kultų, stengėsi prisitaikyti prie aplinkybių, „eiti, kaip jie patys sako, petys į petį su liaudimi“.

Savaime suprantama, jog būtų rimta klaida, jeigu spauda savo puslapiuose griebtųsi politinės kovos prieš tuos dvasininkijos atstovus, kurie yra lojalūs tarybinei santvarkai, o religinėje veikloje prisilaiko tarybinių įstatymų dėl religinių kultų.

Partiniai organai ryžtingai pataisė atskirų vietinių laikraščių redakcijas, kurios mėgino urmu kritikuoti religinių kultų tarnus, reikšti jiems politinį nepasitikėjimą, neturint tam rimto pagrindo. Buvo sukritikuota kai kuriuose straipsniuose pasireiškusio tendencija — kovą prieš religiją, kaip antimokslinę ideologiją, pakeisti kova prieš kulto tarnus aplanai, arba skiepyti politinį nepasitikėjimą religingiems žmonėms. Pavyzdžiui, buvo pataisyta „Panevėžio tiesos“ redakcija, kuri išspausdino straipsnį „Karingasis dekanas“⁵⁵, kritikuojantį kunigą už tai, kad į bažnyčios komitetą išrinkti kolūkio pirmiūninko pavaduotojas, laukininkystės brigadininkas, statybininkų brigadininkas, fermų vedėjas. Kunigui pateikti politiniai kaltinimai menkai argumentuoti. Straipsnį religingi žmonės suprato kaip mėginimą varžyti jų religinius įsitikinimus. Jis sukėlė didelį žmonių nepasitenkinimą, pakenkė ateistiniam darbui. Tame pačiame laikraštyje buvo sukritikuota Panevėžio Sanitarinės-epideminės stoties gydytoja dėl to, kad ji atsisakė kartu su kolektyvu lankyti ateistinius filmus, samprotaudama, jog filmų lankymas — kiekvieno asmeninis reikalas. Į stoties komjaunuolių pasityčiojimus ji taip pat atsakė grubumu, nuplėsdama sienlaikraštyje patalpintą jos karikatūrą. „Panevėžio tiesa“, girdama komjaunuolius už aktyvią ateistinę veiklą, daro užuominas, jog gydytoja neverta pasitikėjimo. Todėl „ar neverta pasverti jos žingsnius tokiose atsakingose pareigose“⁵⁶, — rašo straipsnio autorius.

Panašios klaidos daro rimtą žalą ateistiniam auklėjimui, kompromituoja partijos politiką.

Kartais, kai kuriose rajonų laikraščių redakcijose iškyla abejonė, ar spausdinti tarybiniame laikraštyje religingo žmogaus straipsnį, nors jame šiltai atsiliepiama apie Tarybų valdžią, pritariama partijos politikai. Tokie abėjojimai iškilo Tauragės rajono laikraščio „Leniniečių balsas“ redakcijos darbuotojams, gavus gydytojo L. laišką. Rajone visiems žinoma, jog šis gydytojas viešai atlikinėja religines apeigas. Spalio švenčių metu pionieriai lankė miesto gyventojus, įteikdami atvirukus, sveikinančius su šventėmis. Neaplenkė jie ir gydytojo L., kuris buvo sujaudintas tokio sveikinimo ir parašė rajono laikraščiui laišką. Gydytojas rašo, jog jo širdis pilna džiaugsmo, kad jis pajuto naujo gyvenimo pulsą. Jis dėkoja pionieriams už sveiki-

⁵⁵ A. Dačiulis, Karingasis dekanas, „Panevėžio tiesa“, 1963 m. birželio 23 d.

⁵⁶ L. Karvelis, Apie ilgą liežuvį ir aštrius nagus, „Panevėžio tiesa“, 1963 m. lapkričio 23 d.

nimą, sako, jog Didžiojo Spalio sukurta santvarka atvėrė jam kelią į mokslą, padėjo tapti gydytoju.

Rajono laikraščio bendradarbiai priėjo išvadą, jog netikslinga spausdinti šį laišką. Vėliau jis buvo išspausdintas „Tiesoje“⁵⁷.

Mūsų manymu, toks rajono laikraščio redakcijos apsidraudimas yra be pagrindo. Tarybinė spauda yra ne tik komunistų, bet ir visų tarybinių žmonių organas, atstovaujās ne tik partijos komitetui, bet ir Darbo žmonių deputatų tarybai. Ji yra visos liaudies viešosios nuomonės reiškėja. Tad nenuostabu, kad spaudos darbe dalyvauja ir ateistai, ir religingi žmonės. Kitas reikalas, kai kalbama apie religinę propagandą. Tarybinė spauda, būdama pažangios minties reiškėja, negali savo puslapiuose propaguoti antimokslines pažiūras. Tačiau spaudos pareiga nušviesti visų tarybinių žmonių veiklą, darbą, statant komunizmą, nežiūrint jų religinių įsitikinimų. Tuo keliu tarybinė spauda ir eina.

Pastaraisiais metais respublikos spaudoje, vaizduojant liaudies kovą prieš hitlerizmą, teisingai parodoma veikla tų dvasininkų, kurie, nebūdami komunistinių pažiūrų, bet ištikimi savo liaudžiai, ėjo prieš oficialiųjų bažnyčios sluoksnių politiką, stojo į pasipriešinimo kovą prieš okupantus, tuo pačiu suartėdami su Komunistų partijos vadovaujamomis pažangiosiomis visuomenės jėgomis. Antai, S. Laurinaičio straipsnyje „Kai sunkiai alsavo žemė“⁵⁸ pasakojama apie Vilniaus Jono bažnyčios kunigą Alfonso Lipniūną, kuris ragino žmones priešintis okupantams, už tai buvo areštuotas ir žuvo fašistinėje koncentracijos stovykloje. Panašių pavyzdžių yra ir daugiau. Jie liudija, kaip atskiri dvasininkai gelbėjo hitlerininkų ir lietuviškųjų nacionalistų persekiojamus tarybinius žmones, susilaukdami už tai politinių klerikalų persekiojimo.

Tokia spaudos pozicija, mūsų manymu, teisingai atspindi laiko reikalavimus.

* * *

Spaudos medžiaga, demaskuojanti politinius klerikalus ir jų sąjungininkus — buržuazinius nacionalistus būtų turėjusi dar didesnį poveikį skaitytojams, jeigu laikraščių ir žurnalų puslapiuose būtų įspūdingiau nušviečiama lietuvių tautos geriausių sūnų kova prieš hitlerinius okupantus, prieš klasinius priešus, ryškiau atskleidžiama liaudies pozicija buržuazinių nacionalistų ir klerikalų atžvilgiu.

Po TSKP XXII suvažiavimo, vykdant partijos Programos reikalavimą geriau panaudoti komunistiniame auklėjime teigiamo pavyzdžio jėgą, respublikos spauda ėmė daugiau rašyti apie Lietuvos liaudies sūnų žygdarbius karo metais prieš užnugaryje. Laikraščiuose ir žurnaluose išspausdinta daug jaudinančių pasakojimų, kaip lietuviai darbininkai, valstiečiai (tame tarpe ir religingi žmonės), pažangūs inteligentai, nepaisydami teroro, pašėlusios antitarybinės nacionalistinės propagandos, bažnyčios vadovų siunčiamų prakeikimų komunistų, Tarybų Sąjungos adresu, gelbėjo iš koncentracijos stovyklų, getų tarybinius karius, žydų tautybės žmones, slėpė juos, rizikuodami savo gyvybe. Tačiau, spausdindami šią jaudinančią medžiagą, daugelis rajoninių laikraščių pasitenkina tik faktų išdėstymu, neatskleisdami giliai, *kokiais idėjiniais, moraliniais stimulais* vadovavosi paprasti darbo žmonės, vardan ko jie aukojosi. Publicistiškai apibendrinant faktus, atskleidžiant dėsningumus, susidaro galimybės parodyti tuos

⁵⁷ M. L., Teprigija naujų tradicijų daigai, „Tiesa“, 1964 m. lapkričio 18 d.

⁵⁸ S. Laurinaitis, Kai sunkiai alsavo žemė, „Tiesa“, 1966 m. liepos 9 d.

didelius poslinkius, kurie įvyko žmonių sąmonėje pirmaisiais ikikariniais tarybinės santvarkos metais, išryškinti, kaip stipriai žmonių sąmonėje suleido šaknis tos kilnios tautų draugystės, humanizmo, klasinio solidarumo sėklos, kurias dešimtmečiais žmonėse sėjo Lietuvos Komunistų partija. Iš tų sėklų išaugusių daigų nepajėgė nustelbti nei hitlerininkų ir jų pakalikų teroras, nei buržuazinė nacionalistinė propaganda, nei politinių klerikalų šantažas.

Publicistiškai pateikti pozityvūs gyvenimo faktai įgauna didesnę idėjinį skambesį, turi stipresnę poveikį žmonėms, formuojant jų komunistines pažiūras.

Pozityvi medžiaga turi svarbią reikšmę, ugdant tautų draugystę. Laikraščiai ir žurnalai stengiasi surašti gyvas gijas, siejančias lietuvių tautą su rusų ir kitomis tarybinėmis tautomis⁵⁹. Tam tikslui tarnauja gyvenimiška medžiaga iš Didžiojo Tėvynės karo, pokario metų ir šių dienų gyvenimo. Svarbus šios medžiagos privalumas — jos emocionalumas, sugebėjimas paveikti žmonių jausmus.

Greta to reikalinga ir kitokio pobūdžio medžiaga, kuri moksliskai išaiškintų objektyvias sąlygas, nulėmusias istorinį lietuvių tautos žingsnį — amžiams sujungti savo likimą su broliškosiomis tarybinėmis tautomis, privalumus, kuriuos turėjo Tarybų Lietuvos darbo žmonės, statydami socializmą Tarybų Sąjungos sudėtyje, kokios perspektyvos atsiveria lietuvių tautai komunizmo statyboje.

Spaudos kova prieš religijos koncepcijas, sprendžiant dorovės problemas

Viena iš ryškiausių kovos prieš religinę ideologiją arenų, kurioje susikerta iečių smaigaliai, yra moralės sritis.

Konkretūs kunigų pamokslų, religinių traktatų, religingų žmonių laiškų tyrinėjimai rodo, jog religinės ideologijos gynėjai stengiasi įdiegti žmonėms mintį, kad moralės normos, esančios iš dievo, amžinos, universalios ir nekintamos. Religija, tikėjimas į dievą esą vienintelė priemonė žmonių dorovei nuo sugedimo apsaugoti. „Panaikink tikėjimą į dievą, ir žmonija taps piktesnė už bandą laukinių žvėrių“, — sakoma viename pamoksle. „Jeigu šiandien blogis dar ne taip plačiai paplitęs, tai tik dėl to, kad dabartinė karta augo religinėse šeimose“, — rašoma anoniminiame laiške mokytojui P. Želviui, kai jis pasisakė spaudoje jaunimo auklėjimo klausimais. „Nustojęs tikėti į dievą, žmogus neturės paguodos, neras kur nuraminti sielos skundo, nes materializmas rūpinasi tik kūno poreikiais“⁶⁰, — peršama religingam žmogui mintis.

Klausimai, kuriuos iškelia pats gyvenimas, diktuoja tam tikras temas ir spaudai. Jos uždavinys aiškinti žmonėms marksizmo-leninizmo mokyimo apie moralę esmę.

Marksizmo-leninizmo klasikai, kritikuodami religijos mokymus apie moralę, pabrėžė, jog negalima nagrinėti moralės sąvokos atitrauktai nuo žmonių visuomenės, nuo klasių. Bet kokia moralė, rašė F. Engelsas, iki

⁵⁹ V. Miasnikovas, Mūsų širdys su jumis, draugai, „Tiesa“, 1963 m. gruodžio 19 d.; E. Uldukis, Aitvaras, „Tiesa“, 1963 m. gruodžio 13 d.; G. Sarūnas, Rusiškas ačiū, „Gimtoji žemė“ (Ukm.), 1964 m. birželio 20 d.; Я. Радуц, Мужество, «Советская Литва», 10 мая 1964 г.; L. Grudzinskas, Beržų vygė, „Valstiečių laikraštis“, 1964 m. liepos 26 d.; P. Gelbakas, Tapome broliais, „Raudonoji vėliava“ (Šiauliai), 1964 m. birželio 23 d.; A. Gulbinskienė, Draugystė — mūsų jėga, mūsų laimė, „Kauno tiesa“, 1964 m. birželio 23 d. ir kt.

⁶⁰ Minėti pasisakymai cituojami pagal „Tiesos“ redakcijos archyve esančius laiškus ir tyrinėjimų dokumentus.

šiol buvo galų gale tam tikros ekonominės padėties produktas. Apibūdinami moralę kaip visuomeninės sąmonės formą, kuri priklauso nuo visuomeninės būties, marksizmo-leninizmo klasikais parodė, kad, keičiantis visuomeninėms gyvenimo sąlygoms, keičiasi ir moralės normos. Dorovės normas kuria patys žmonės. Visuomenėje vyrauja tos moralės normos, kurios išreiškia valdančiosios klasės interesus.

Nagrindama šiuos klausimus, spauda parodo⁶¹, kaip mokslas nuplėšia nuo moralės dieviškumo skraistę, įrodo jos žemiškąją kilmę, kad moralė — tai visuma istoriškai besikeičiančių normų ir taisyklių, pagimdytų tam tikros visuomeninės formacijos ir reguliuojančių žmonių elgesį visuomenėje, jų santykius su visuomene, valstybe, klasėmis, elgesį šeimoje, kolektyve. Moralė remiasi viešąja nuomone. Jos normos ir principai egzistuoja kaip asmeniniai žmonių įsitikinimai, tapę papročiu.

Tokio pobūdžio straipsniai naudingi pirmiausia ateizmo propagandistams, politinių ratelių klausytojams, agitatoriams. O ir labiau išsilavinęs religingas žmogus sugebės pasisemti juose žinių.

Šių dienų religinės ideologijos skleidėjai stengiasi nutylėti istorijos eigoje vykusių kovų tarp religijos ir pažangiųjų protų. Falsifikuodami faktus, jie mėgina įpiršti mažiau apsišvietusiems šioje srityje žmonėms mintį, kad kova su religija ir jos skelbiama morale esanti komunistų išradimas, kad komunistai, nepripažindami bažnyčios skelbiamų moralės normų, atmeta moralę aplamai.

Dėl to labai svarbu pasinaudoti Lenino patarimu (žr. jo straipsnį „Apie karingojo materializmo reikšmę“) ir pateikti spaudoje religinės moralės kritiką, duotą ikimarksistinių mąstytojų kūriniuose.

Spaudos pareiga padėti religingam žmogui išspręsti konfliktą, kylantį tarp religijos mokymo ir tikrovės. Religijos ideologai tikinčiajam žmogui aiškina, jog vienintelė teisinga yra religijos skelbiama dorovė, kad ateistas, neprisilaikantis religinių dogmų, negali būti doras žmogus. Religingas žmogus, dirbantis kartu su ateistais, komunistais, nuolat bendraudamas su jais, įsitikina, kad, nors šie žmonės į dievą netiki, į bažnyčią nevaikšto, bet yra sąžiningi, jautrūs, gerai dirba, garbingai elgiasi. Jam kyla klausimas, kur yra tokio elgesio priežastys. Juk dievo baimė, tikėjimasis atpildo danguje — šiems žmonėms neegzistuoja.

Šios mintys buvo pareikštos kolūkietės M. Staugienės, kolūkietės nuo Jonišio, darbininko I. Bartkaus laiškuose „Tiesos“, E. Šivickienės laiške „Valstiečių laikraščio“ redakcijoms. Pavyzdžiui, M. Staugienė savo laiške rašė: „Anksčiau aš galvodavau, kad, jeigu kas netiki dievu, tas blogas žmogus. Dabar aš jau matau, kad tai netiesa. Jokių būdu negalima pasakyti, kad mūsų kolūkyje netikintieji būtų blogi žmonės. Jie gerai dirba, stengiasi, kad kolūkis būtų dar stipresnis, turtingesnis“⁶². Bet ji dar nesupranta, kur yra komunistų, ateistų dorovingumo šaknys, kas sulaiko juos nuo blogų darbų. Panašios mintys kamuoja ir seną kolūkietę nuo Jonišio. Ji matė, kaip pakilo kolūkis, kuriam vadovauja komunistas, mokytojai papasakoja apie partijos Programą, kuri žada gražią ateitį. Bet ją jaudina klausimas — kas padės žmonėms būti dorais, kai išnyks religija. „Ar žmonės nepages? Kas juos prilaikys nuo įvairių nusidėjimų, kaip vagystė, apgavystė, svetimoterystė ir panašūs negerumai?“⁶³ „Mano tikslas — išauklėti gerą, kilnų, teisingą žmogų, kas be dievo neįmanoma“⁶⁴, — rašo pasvalietė E. Šivickienė.

⁶¹ I. Zaksas, Religinė moralė ir jos tikroji esmė, „Komunistas“, 1959, Nr. 7; A. Gaidys, Komunistinės ir religinės moralės priešingumai, „Komunistas“, 1965, Nr. 3; J. Ragauskas, Ar padeda religija dorai gyventi, „Komjaunimo tiesa“, 1958 m. liepos 11 d. ir kt.

⁶² M. Staugienė, Ar aš galiu būti gera kolūkietė?, „Tiesa“, 1956 m. spalio 10 d.

⁶³ Ar nepages žmonės, „Tiesa“, 1962 m. birželio 15 d.

⁶⁴ Tiesą diktuoja gyvenimas, „Valstiečių laikraštis“, 1964 m. kovo 18 d.

I pasikalbėjimus` laiškuose iškeltais klausimais buvo įtrauktas platus skaitytojų ratas. Rašė mokslininkai, mokytojai, ateizmo propagandistai. Jie aiškino religingiems žmonėms mokslo požiūrį į dorovės normų kilmę, istoriniais pavyzdžiais parodydami, jog šios normos susiklostė tada, kai žmogus savo vystymesi peržengė tą ribą, kuri skyrė jį nuo ankstesnio protėvio, tai yra kai žmogus ėmė tapti visuomenine būtybe. Ir ne dievo idėja, rašo Leninas laiške M. Gorkiui, pažabodavo zoologinį individualizmą, bet tai padarydavo ir pirmykštė banda ir pirmykštė komuna⁶⁵.

Religija, rašė Plechanovas, nesukuria dorovės. Ji tik nušviečia jos taisykles, išplaukiančias iš tam tikros visuomeninės santvarkos⁶⁶. Bažnyčia pasisavino dorovės saugotojos monopolį, pajungdama liaudyje susiformavusias normas valdančiųjų klasių interesams.

Iš aukščiau pacituotų religingų žmonių laiškų matyti, jog tikinčiųjų tarpe dar turi tam tikrą atgarsį dvasininkijos įskiepytas požiūris, kad komunistai, kovodami prieš religiją, atmeta ir moralę. Todėl labai svarbu publicistiniu žodžiu išaiškinti religingiems žmonėms Lenino mintis, kokia prasme komunistai neigia moralę. Mes neigiame dorovę,— rašė Leninas,— „ta prasme, kuria skelbia ją buržuazija, kuri kildino šią dorovę iš dievo įsakymų. Tuo reikalu mes, žinoma, sakome, kad dievo netikime, ir labai gerai žinome, jog dievo vardu kalbėjo dvasininkija, kalbėjo dvarininkai, kalbėjo buržuazija, kad galėtų vykdyti savo išnaudotojiškus interesus“⁶⁷. Atmesdami išnaudotojų klasinę moralę, komunistai kovoja už naują, proletarinę moralę, kuri, pasak Engelso, turi daugiausia elementų, žadančių jai ilgą amžįškumą, kuri pasisako už buržuazinės santvarkos nuvertimą, gina ateitį.

Mūsų dorovė, sakė Leninas, visiškai pajungta proletariato klasiinei kovai, išplaukia iš tos kovos. Komunistinė dorovė tarnauja tam, kad žmonių visuomenė pakiltų aukščiau, išsivaduotų nuo išnaudotojų⁶⁸. Komunistinės dorovės pagrindą sudaro kova už komunizmo sukūrimą ir stiprinimą.

Teorinis komunistinės dorovės pagrindas yra marksizmo-leninizmo pasaulėžiūra.

Lenino mintimis persunktas moralinis komunizmo statytojo kodeksas, kuris, tapęs TSKP Programos sudėtine dalimi, padeda ugdyti tarybiniuose žmonėse pačius humaniškausius ir kilniausius bruožus.

Toliau tęsiant spaudoje pokalbį apie moralės ugdymą, reikia skirti rimtą dėmesį temoms, susijusioms su objektyvių sąlygų lemiama reikšme, keliant žmonių dorovingumą, ypatingai pabrėžiant, kad visuomeninė-politinė santvarka — socializmas, panaikinęs privatinę nuosavybę, panaikino ir pagrindinį nedorybių šaltinį. Padėtas pagrindas naujiems žmonių santykiams darbe, buityje, šeimoje.

Iš objektyvių socializmo, komunizmo statybos sąlygų išplaukia ir subjektyviojo faktoriaus — visų ideologinio darbo grandžių — vaidmuo, formuojant žmonių pasaulėžiūrą.

Remiantis komunistinės moralės principais, formuojama viešoji nuomonė, turinti svarbią reikšmę, ugdant sąžinę, kuri, pasak A. Siškino, „yra žmogaus moralinės atsakomybės už savo elgesį kitų žmonių, visuomenės (klasės) atžvilgiu jausmas arba suvokimas, atsakomybės už kitų žmonių, savo liaudies (klasės) ir žmonijos likimą suvokimas; ... savo poelgių įvertinimas, savo poelgių teismas“⁶⁹.

Minėtų problemų nagrinėjimas spaudoje atvėria geras galimybes mokliškai atskleisti tikruosius faktorius, pajėgiančius sudrausti žmones nuo nedorų darbų, skatinančius juos dvasiškai tobulėti.

⁶⁵ V. J. Leninas, Raštai, t. 35, p. 94.

⁶⁶ Г. В. Плеханов, Избранные философские произведения, т. III, стр. 362.

⁶⁷ V. J. Leninas, Raštai, t. 31, p. 259.

⁶⁸ Ten pat, p. 262.

⁶⁹ A. Siškinas, Marksistinės etikos pagrindai, V., 1963, p. 362.

Religijos bejėgiškumą sulaikyti žmones nuo blogų darbų įtikinamai parodo buvusių religinio kulto tarnų straipsniai, kuriuose jie pateikia savo pačių išgyventus faktus⁷⁰. Pavyzdžiui, buvęs kunigas A. Ramašauskas pasakoja, jog pas jį ateidavo išpažinties religingi žmonės, kurie prisipažindavo darę šlykščiausius nusikaltimus, verkdamo, gailėdavosi juos padarę, o kitą, trečią, ketvirtą kartą vėl išpažindavo tas pačias nedorybes. Kai kuriuos iš jų reikėjo perduoti teismui ir teisti kaip recidyvistus. Bet kunigas neturi teisės to daryti.

„Tiesoje“ išspausdintas jaunuolio A. Rimavičiaus laiškas parodo, kaip religinis auklėjimas šeimoje skatino jį veidmainiauti. Padaręs pirmuosius nusikaltimus, jis gaudavo nuodėmių atleidimą. O vėliau, įvykdęs sunkų nusikaltimą, buvo tarybinių teisingumo organų nuteistas ilgas metus kalėti.

Tokie gyvenimo faktai, publicistiškai pateikti, turi žmonėms didelį poveikį, padeda jiems suprasti, kad religija, kaip vaizdingai yra išsireiškęs žinomas ateizmo propagandistas A. Osipovas,— tai popieriniai turėklai. Žmogus bijo eiti per siaurą lieptą. Bet nutiesk popierinius turėklus, ir jis, nežinodamas, jog jie popieriniai, pereis, net jų neprisilietęs⁷¹, o bus įsitikinęs, kad turėklai jam padėjo.

Visa tai reikia spaudoje parodyti argumentuotai, sukaupus turiningą gyvenimo medžiagą, ją tinkamai literatūriškai apdorojus. Tačiau kai kurie rajonų laikraščiai kartais rašo moralės klausimais, panaudodami atsitiktinai nugirstus sensacingus faktus⁷². Tokia medžiaga negali turėti rimtesnio auklėjamojo poveikio.

Pasitaiko ir taip, kad autorius, rašydamas apie religinę moralę, turi gerus norus rimtai apie tai pakalbėti. Bet ar tai dėl nepakankamo teorinio pasiruošimo, ar dėl gyvenimiškos medžiagos stokos nuslysta paviršiumi, neįtikina skaitytojo. Antai Kauno rajono laikraštis „Komunizmo vėliava“ (1963 m. rugsėjo 29 d.) išspausdino didelį straipsnį, kuriame siekiama kritiškai išnagrinėti dešimt dievo įsakymų ir eilę kitų religinių dokumentų. Savaiame suprantama, kad užsibrėžęs tokį platų uždavinį, laikraštis negalėjo klausimo giliai išnagrinėti. Visiškai nustebina laikraščio išvados. Straipsnyje pateikiami faktai, kaip kunigai patys nesilaiko vadinamųjų dešimties dievo įsakymų. O kodėl jie nesilaiko? Pasirodo, kad į dievą jie netiki, į pomirtinį gyvenimą — taip pat. Juos tik domina geras gyvenimas čia, žemėje. Religingam žmogui savaiame peršasi išvada, jog religija čia niekuo dėta, nes tie, kurie blogai elgiasi, į dievą netiki.

Tai rodo, jog spaudos organai turi rūpestingiau parinkti autorius, sugebančius moksliskai teisingai išnagrinėti ateistinę problemą.

Laikraščių puslapiuose galima sutikti rėkiančių, sensacingų antraščių, kurios mirga žodžiais: „žudikai“, „tvirkintojai“, „veidmainiai“ ir pan. Tai liečia straipsnius, kritikuojančius religinių kultų tarnų amoralų elgesį, religinę moralę. Vargu ar religingas žmogus, pamatęs tokią antraštę,

⁷⁰ S. Markonis, Veidmaininga atgaila, „Valstiečių laikraštis“, 1962 m. rugsėjo 2 d.; A. Ramašauskas, Kunigo išpažintis, „Kauno tiesa“, 1959 m. spalio 11 d.; A. Šernas, Kodėl aš darau tokį žingsnį, „Tiesa“, 1964 m. rugpjūčio 16 d.

⁷¹ A. Осипов, Стоит ли разрушать веру, «Наука и религия», 1963, № 1.

⁷² Pavyzdžiui, Šiaulių rajono laikraštyje „Leninietis“ (1964.IV.28) išspausdintas A. Martinionio feljetonas „Didesnei dievo garbei“, kuriame su pasigardžiovimu aprašinėjami kunigo nuotykių su moterimis. Duotos tikros moterų pavardės. Pateikti tokie faktai, kurių tikrumą įrodyti vargu ar įmanoma.

Pakruojų rajono laikraštyje „Aukšinė varpa“ (1965.I.23—30) išspausdintas per keletą numerių reportažas „Smėklos“. Jame apie kunigų elgesį pasakojama anekdotiniu tonu, vietomis vulgariai. Panašių faktų pasitaiko ir eilėje kitų laikraščių.

perskaitys straipsnį, nes jau pati antraštė privers jį žegnotis ir mesti laikraštį, kad nepadarius nuodėmės.

Po TSKP XXII suvažiavimo, paskelbus naująją partijos Programą, spaudoje pagausėjo straipsnių, apybraižų, reportažų, skaitytojų laiškų, pasakojančių apie kilnius tarybinių žmonių poelgius, apie stiprėjantį kolektyviškumą darbe, jautrumą santykiuose su draugais ir kt. Ši medžiaga parodo, kaip įsitvirtina gyvenime komunizmo statytojo moralinio kodekso principai.

Atsižvelgdami į tai, religinės ideologijos gynėjai taip pat keičia taktiką. Jie labai uoliai skuta seniems atsiskyrėliams barzdas, rengia juos madingais kostiumais ir stengiasi parodyti žmonėms kaip kolektyvistus, humanistus, pasiaukojusius dėl žmonių laimės. O spauda ne visada atsižvelgia į tai, kad pasikeitė religijos gynėjų taktika. Ir todėl išspausdinta medžiaga dažnai nepasiekia tikslo.

Paimsime, pavyzdžiui, požiūrį į darbą. Kai kuriuose laikraščiuose galima sutikti tokių teiginių, kad religija darbą laiko dievo bausme, kad toks požiūris į darbą kausto religingų žmonių kūrybinę iniciatyvą, aktyvumą⁷³. Perskaitys religingas žmogus šį straipsnį, prisimins bažnyčiose pastaruoju metu skelbiamas mintis, kad „žmogus yra *bendradarbis* dievo kūrybiniuose planuose⁷⁴. Kuo geriau jis dirba, tuo aktyviau dalyvauja, įgyvendinant dievo „kūrybinius planus“. Neretai religingi žmonės girdi bažnyčiose raginimą pasimelsti už darbo pirmūnus, kurie gerai dirba, bet neturi laiko ateiti į bažnyčią. Tai rodo, jog, matydami, kokia didelė pagarba Tarybų šalyje skiriama darbui ir darbo žmogui, kunigai prisitaiko prie naujų sąlygų, ieško religijos dokumentuose tokių išsireiškimų, kurie duotų pagrindo pagarbiai atsiliepti apie darbą.

Dėl to ir spaudoje šie klausimai turi būti nagrinėjami visapusiškiau, giliau susipažinus su religijos ideologų skleidžiamomis pažiūromis, žinant, ką jie nutyli ir ką iškelia į pirmąjį planą. Negalima pamiršti, jog religinė ideologija labai prieštaringa. Pastaruoju metu greta teigiamų atsiliepimų apie darbą bažnyčiose galima išgirsti aiškinant, kad žmogaus tikslas negali būti įkūnytas žemėje, nes žmogus sukurtas ne žemei, o dangui. Visa žemė — tai ištisas kapinynas, mirties alsavimas.

Ar tokia pesimistinė ideologija gali suteikti žmogui dvasinio žvalumo, sužadinti norą gerai dirbti?

Vertingos yra laikraščių pastangos spausdinti žmonių pasakojimus apie tai, kaip aktyvus dalyvavimas darbe, kūrybiniuose ieškojimuose, darbo džiaugsmo patyrimas, draugiška aplinka kolektyve padėjo jiems atsikratyti žalingų praeities atgyvenų, tapti sąmoningais žmonėmis.

Greta to spauda, vadovaudamasi LKP CK nurodymais, pataisė atskiras ūkines ir visuomenines organizacijas, kurios mėgino vadovautis skirtingais kriterijais, vertinant religingų ir nereligingų žmonių darbą.

Kovoiant su religijos pozicijomis dorovės srityje, labai svarbu ryškiai parodyti spaudoje teigiamą herojų, įkūnijantį komunistinius idealus. Pastaraisiais metais visa respublikos spauda išspausdino nemaža jaudinančių pasakojimų apie revoliucionierius, kovotojus už Tarybų valdžią, paskyrusius gyvenimą kilniems komunizmo idealams. Tai labai reikšmingas spaudos darbo baras. Į šį darbą vis aktyviau įsijungia jaunimo laikraščiai bei žurnalai.

Tačiau kai kuriuose jaunimo spaudos organuose greta jaudinančių pasakojimų apie komjaunuolių žygdarbius karo ir pokario klasių kovos me-

⁷³ A. Poznanskis, Katalikiškoji moralė — amoralumo priedanga, „Komunistinis darbas“ (Silutė), 1965 m. rugsėjo 14 d.

⁷⁴ Rankraštinis kunigo traktatas, „Tiesos“ archyvas.

tais, turinčių didelę auklėjamąją reikšmę, kartais prasibrauna menkaverčiai kūrinėliai.

Žurnale „Sovetskaja pečatj“ buvo iškelti jaunimo laikraščio „Komjaunimo tiesa“ darbo trūkumai, nušviečiant dorovės problemas. Žurnalas pažymi, jog laikraštyje susiaurinama moralės sąvoka, suvedant ją į skandalingas istorijas. Laikraščio mėginimai parodyti moralinį amžininko paveikslą nesusilaukė jaunimo tarpe platesnio atgarsio, nes išspausdinti moralizuojantys straipsniai yra neaukšto lygio.

Kalbėdamas apie kūrybinį publicistų darbą, nušviečiant moralinius-etinius klausimus, žurnalas rašo, jog jį galima įsivaizduoti kaip didelę upę, kurioje aiškiai sužymėtos trys zonos. Pačioje platybėje plaukioja sumaniausi ir savarankiškiausi. Prie plūduro — vidutinė plaukikų masė. Ir prie pat kranto, drumzlinoje seklumoje, kapstosi tie, kurie nemoka plaukti. Šių seklumų, sprendžiant moralines-etines problemas, kaip pažymi žurnalas, dar nemaža jaunimo laikraščio straipsniuose⁷⁵.

Žurnale iškeltos problemos yra pamokančios ne tik jaunimo, bet ir visai respublikos spaudai.

LKP Centro Komiteto dokumentuose buvo griežtai kritikuoti tie laikraščiai ir žurnalai, kurie, pataikaudami miesčioniškam skoniui, spausdino menkos kokybės medžiagą. Sis skaitalas ėmė išstumti idėjinę publicistiką apie didvyrišką tarybinį žmogų⁷⁶. Už panašias klaidas ne kartą buvo griežtai kritikuota laikraščio „Tarybinė Klaipėda“ redakcija ir kt.

LKP Centro Komitetas, vadovaudamasis TSKP CK propagandos ir agitacijos skyriaus apžvalga, apsvarstė respublikinių laikraščių „Tiesa“ ir „Sovietskaja Litva“ darbą (1960 m.). Buvo pažymėta, jog laikraščių puslapiuose išspausdinta įdomių straipsnių, apybraižų, parodančių tarybinio žmogaus grožį. Tačiau laikraščiai ne visada sugeba įdomiai rašyti apie komunistinės statybos didvyrius, mokamai atskleisti jų turtingą dvasinį pasaulį. LKP CK biuras pareikalavo, kad laikraščių redakcinės kolegijos vytų iš spaudos puslapių schematizmą, sausas, valdininkiška kalba parašytas, medžiagas. Reikia sustiprinti darbą, parodant, kaip bręsta naujas žmogus, auga jo sąmoningumas, formuojasi mokslinė-materialistinė pasaulėžiūra⁷⁷.

Sie partiniai dokumentai turėjo svarbią reikšmę, gerinant laikraščių darbą, tobulinant publicistinį meistriškumą, keliant straipsnių idėjinį lygį.

Praktika rodo, jog religijos tarnai skuba su savo patarimais dažniausiai tada, kai žmogui sunku, kai jį ištinka nelaimė, kai jis susiduria su neįautrumo, biurokratizmo faktais darbe, buityje. Pasinaudodami tokia žmogaus būkle, jie bruka savo ideologiją.

Komunistinės moralės principai reikalauja ryžtingai kovoti prieš priešastis, stumiančias žmogų į nusivylimą, susierzinimą ir kt. Kovodama už komunizmo statytojo moralinio kodekso įgyvendinimą, spauda sustiprino kovą prieš neigiamus gyvenimo reiškinius. Kritikuodama biurokratus, neįautrius vadovus ir pan., spauda parodo, jog mūsų visuomenė nesitaiksto su negerovėmis, ryžtingai rėna visa, kas trukdo įsitvirtinti komunistiniams žmonių tarpusavio santykiams.

Kova prieš religinės ideologijos pozicijas moralės srityje liečia daug klausimų, yra sudėtinga, reikalauja kruopštaus darbo, parenkant autorius, sugebančius kvalifikuotai nušviesti moralės problemas. Kartu labai svarbu, kad publicistai būtų gerai informuoti, kas dedasi gyvenime, kokie klausimai

⁷⁵ М. Шур, Толки, слухи, пересуды... „Советская печать“, 1965, № 9, стр. 13—14.

⁷⁶ РА, f. 1771, ap. 196, b. 3, l. 269.

⁷⁷ РА, f. 1771, ap. 206, b. 168, l. 15—18.

reikalauja nušvietimo spaudoje, kaip juos traktuoja ideologinis priešininkas ir pan. Tik tada galima pasiekti spausdinamos medžiagos veiksmingumą, formuojant mokslinę-materialinę pasaulėžiūrą.

* * *

Spaudos, laikraštinės publicistikos uždavinys — moksliskai argumentuoti, įtikinamai griauti idėjinius religinės ideologijos pagrindus, kovoti už marksistinės-lenininės pasaulėžiūros grynumą. Šioje kovoje niekada negalima pamiršti labai svarbaus V. Lenino nurodymo — partija kovoja prieš klaidingą, nemoksliską idėjas, o ne prieš religingus žmones. Ji su pagarba žiūri į kiekvieną nuoširdų įsitikinimą tikėjimo reikaluose, jeigu šis įsitikinimas nėra įgyvendinamas smurtu arba apgaule. Tarybinės visuomenės narius — ir ateistus, ir tikinčiuosius — jungia bendras tikslas — kova už komunizmo sukūrimą. O šioje kovoje bręsta, grūdinasi žmonių mokslinė-materialistinė pasaulėžiūra.

Pažiūroje į ateistinių auklėjimą dar neretai galima sutikti du kraštutinius: arba visišką abejingumą šiam svarbiam darbui, arba kantrybės stoką, siekimą vienu rankos mostelėjimu įveikti religines atgyvenas. O tada neišvengiamai griebiamasi administravimo. Sukeliama daug triukšmo, sukiršinami žmonės, o naudos maža. Vadovaudamasi partijos dokumentuose pateiktais nurodymais, respublikos spauda yra ne kartą kritikavusi tokį neteisingą atskirų ideologinių grandžių darbo stilių. Ateistinė propaganda, tiek spaudoje, tiek ir kitomis formomis tik tada pasiekia tikslą, kai ji dirbama sistemingai, apgalvotai, pasiekiant visus gyventojų sluoksnius.

Respublikinė spauda ir kai kurie rajonų laikraščiai ne kartą teisingai kelė klausimą dėl komunistų ir komjaunuolių principingumo religinių atgyvenų atžvilgiu, ypač buityje, tradicijose, stiprinimo, nes bet koks neprincipingumas daro didelę žalą ateistiniam auklėjimui.

Pastaraisiais metais smarkiai išaugo spausdintos publicistikos vaidmuo ateistiniame auklėjime. Prie laikraščių susitelkė visuose pajėgūs publicistai. Jie liečia platų klausimų ratą — gamtos mokslo bei filosofinių žinių propagandą, kovą politikos, moralės srityje. Publicistiniai straipsniai, paruošti konkrečių sociologinių tyrinėjimų pagrindu, giliai filosofiskai apmąstant gyvenimo faktus ir reiškinius, adresuoti ir skaitytojo protui, ir širdžiai, atlieka svarbų vaidmenį, ugdant mokslines-ateistines pažiūras.

Ateistinė publicistika skiriama religingiems žmonėms. Dažniausiai tai būna ne patys aktyviausi laikraščio skaitytojai. Dėl to ateistiniai kūriniai turi pasižymėti dideliu meistriškumu, populiarumu, moksliniu argumentavimu ir paprastumu. Iš tikrųjų jie ne visada atitinka tuos reikalavimus. Dar pasitaiko, kai paprastumu dangstomas pigumas, operuojama ne faktais, o fakteliais, vaikomasi sensacijų, gardžiuojamasi atskiromis intymaus gyvenimo detalėmis. Visa tai ne į naudą ateistiniam auklėjimui.

Spaudoje įsitvirtino tokie publicistikos žanrai, kaip pasikalbėjimas su skaitytoju pasaulėžiūros klausimais, atsakymai į klausimus, apybraižos, atskleidžiančios žmonių pergyvenimus, įveikiant atgyvenas. Plačiai paplito liaudinė publicistika (jeigu taip galima pavadinti), tai yra paprastų darbo žmonių pasakojimai apie kelius, išsivaduojant iš religinių, nacionalistinių, savininkiškų atgyvenų. Šie pasakojimai pasižymi dideliu nuoširdumu ir yra labai veiksmingi.

Didesnio spaudos darbuotojų rūpesčio reikalauja informacija, perteikianti ateistinio darbo patyrimą. Šiam žanrui spauda skiria nepakankamą

dėmesį, o kaip tik informacija įgalina operatyviai pranešti apie įdomias ateistinio auklėjimo priemones, neatskleidžiant idėjinio priešininko akivaizdoje darbo metodų.

Kilnų darbą dirba tarybinė spauda, nešdama liaudies masėms tiesos žodį, skleisdama mokslo žinias, padėdama žmonėms atsikratyti prietarų, atgyvenų, nauju žvilgsniu pažvelgti į pasaulį.

Vilniaus Valstybinis
V. Kašpuko vardo universitetas
Filosofijos katedra

Įteikta
1966 m. rugsėjo mėn.

РОЛЬ ПЕЧАТИ В ФОРМИРОВАНИИ НАУЧНО-АТЕИСТИЧЕСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ ТРУДЯЩИХСЯ СОВЕТСКОЙ ЛИТВЫ (1956—1965)

А. БАЛЬСИС

Резюме

Учитывая опыт идейной борьбы, накопленный партийной организацией в послевоенные годы социалистического строительства, в новых условиях, возникших после XX съезда КПСС, Коммунистическая партия Литвы развернула работу по усилению идейного воспитания трудящихся республики, формированию их научно-материалистического мировоззрения. Этому способствовали как объективные, так и субъективные факторы.

Важной составной частью борьбы за научно-материалистическое мировоззрение всех трудящихся является атеистическое воспитание, идейную направленность которого составляет борьба с религиозными идеями, с антинаучными понятиями и представлениями.

В условиях Советской Литвы борьба с религиозной идеологией охватывает широкий круг вопросов идейного воспитания, ибо на практике религиозная идеология выступает в тесной связи и взаимообусловленности с другими вредными пережитками прошлого, такими, как буржуазный национализм, частнособственнические стремления, старые реакционные обряды и традиции. Поэтому идейная борьба с религией способствует преодолению и других пережитков прошлого в сознании людей.

Учитывая это, партийная организация республики рассматривала научно-атеистическую пропаганду, как неразрывную часть всей идеологической работы.

Партийная организация республики направляла все звенья идеологической работы на организацию атеистического воспитания трудящихся, опираясь на глубокое познание процессов формирования научно-атеистических взглядов, изучая причины и степень религиозности отдельных групп и слоев населения республики, изменения в тактике проповедников религиозной идеологии.

Выполняя задачи, поставленные Программой партии, ЦК КП Литвы после XXII съезда КПСС сосредоточил внимание научных, партийных и пропагандистских работников на необходимости организовать глубокие социологические исследования.

Активное участие в социологических исследованиях принимала печать республики. Эта работа проводилась в следующих направлениях: а) исследование читательской аудитории; б) исследование процессов,

происходящих в сознании людей под воздействием советской действительности и в результате воспитательной работы партийных организаций.

В практике газет и журналов выработались такие формы исследования, как распространение и изучение анкет, читательские конференции, изучение человеческих документов (писем читателей), работа журналиста по сбору материалов в определенном микрорайоне (в городе, на предприятии, в районе, колхозе, апилинке и т. д.), включающая в себя опрос людей, изучение документов местных партийных, советских, комсомольских организаций и др.

Применяя метод исследования человеческих документов, отдельные печатные органы провели определенную работу по изучению причин отхода верующих от религии и факторов, способствующих формированию научно-атеистических взглядов.

Но факты говорят о том, что работа печати по проведению социологических исследований еще не получила достаточного научного освещения: не разработана методика исследований, результаты исследований слабо обобщаются учеными, в республике нет научного центра, координирующего и возглавляющего социологические исследования, проводимые печатью. Таким центром, на наш взгляд, могла бы быть кафедра журналистики Вильнюсского Государственного университета им. В. Капсукаса.

Проведенные газетой «Тiesa» и другими редакциями газет и журналов исследования в области атеистического воспитания, а также изучение результатов исследований, осуществленных другими идеологическими звеньями, дали возможность определить основные направления атеистической пропаганды в печати. Было сосредоточено внимание на таких проблемах, как распространение печатью научно-атеистических знаний, борьба с политическим клерикализмом и его ближайшим политическим союзником — буржуазным национализмом, борьба с религиозной идеологией в области морали, бытовых традиций и др.

Печать республики стремилась создать систему распространения естественно-научных, марксистско-философских знаний. Этому способствовали выросшие в послевоенные годы кадры научной интеллигенции. В результате исследования читательской аудитории, печати удалось лучше учесть тяготение разных слоев читателей к научно-мировоззренческим знаниям. ЦК КП Литвы ориентировал печатные органы на дифференцированное построение своей работы в этой области. Однако печати республики следует прилагать больше усилий для создания четкой системы пропаганды научных знаний, отвечающей запросам разных слоев читателей. Жизнь требует более активного привлечения к пропаганде научно-материалистических знаний в печати ученых — физиков, химиков, медиков, астрономов, геологов и др.

Борьба с политическим клерикализмом велась в следующих направлениях: а) разоблачение в печати антинародной деятельности католической церкви и духовенства в годы господства буржуазии и гитлеровской оккупации; б) освещение в печати преступных связей представителей духовенства с буржуазными националистами в послевоенные годы в условиях острой классовой борьбы; в) критика идеологии политического клерикализма, отпор находящимся в эмиграции клерикалам, которые, будучи на службе империалистической пропаганды, пытаются использовать религиозные убеждения и чувства верующих в антисоветских целях.

В области морали печать республики разоблачала попытки сторонников религиозной идеологии выдавать религию за единственную уни-

версальную бюстительницу нравственности, затушевывать классовую сущность морали. С другой стороны, печать объясняла читателям марксистско-ленинское понимание нравственности, боролась за претворение в жизнь нравственных принципов морального кодекса строителя коммунизма.

В своей атеистической пропаганде печать исходила из того, что процесс формирования научно-материалистического мировоззрения включает в себя как единый поступательный процесс и разрушение в сознании людей религиозных представлений и взглядов, и становление нового, материалистического понимания явлений природы и общества. Поэтому в большинстве печатных изданий критика религиозных представлений, религиозной идеологии правильно сочеталась с пропагандой научно-материалистических знаний. Однако в некоторых печатных органах, особенно в низовой печати, пропаганда научно-материалистических знаний страдает серьезными недостатками.

Важное место в работе печати занимало обобщение и распространение опыта научно-атеистической пропаганды, проводимой другими идеологическими звеньями. Печать рассказывала об опыте работы тех общественных организаций, пропагандистов атеизма, которые дифференцированно, индивидуально подходят к религиозным людям, вовлекают их в активную производственную, общественно-политическую, культурную деятельность, разнообразными средствами идейного воздействия способствуют формированию их научно-атеистических взглядов.

Наряду с этим в республиканской печати подвергался критике неправильный стиль работы некоторых партийных и советских организаций, городских и районных газет, которые в атеистическом воспитании допускали администрирование, забывая, что единственно правильным методом воздействия на сознание религиозных людей является убеждение, что «атеизм не предписывается».

Задачи строительства коммунизма требуют от печати совершенствовать формы и методы идейной борьбы с вредными пережитками прошлого, в том числе и с религией и ее союзниками.

Больших усилий работников печати требует совершенствование публицистического мастерства материалов на мировоззренческие темы.